

Bakalářská práce

Význam práce speciálního pedagoga v pedagogickém sboru

Studijní program:

B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Autor práce:

Anna Haftová

Vedoucí práce:

PaedDr. Jana Paukertová, Ph.D.

Katedra sociální práce a speciální pedagogiky

Liberec 2023

Zadání bakalářské práce

Význam práce speciálního pedagoga v pedagogickém sboru

<i>Jméno a příjmení:</i>	Anna Hauftová
<i>Osobní číslo:</i>	P19000579
<i>Studijní program:</i>	B7506 Speciální pedagogika
<i>Studijní obor:</i>	Speciální pedagogika pro vychovatele
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra sociální práce a speciální pedagogiky
<i>Akademický rok:</i>	2020/2021

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Popsat náplň práce speciálního pedagoga ve školách a ukázat její význam. Zjistit kvalitu interakcí speciálního pedagoga s pedagogy a s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Rozhovor

Při zpracování bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucí práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

Čeština

Seznam odborné literatury:

KUCHARSKÁ, A., 2013. Školní speciální pedagog. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0497-8.

KYSUČAN, J., KUJA, J., 1998. Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky. 1. vyd.

Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-7067-677-9.

PIPEKOVÁ, et al., 2006. Kapitoly ze speciální pedagogiky. 2. rozš. vyd. Brno: Paido. ISBN

80-7315-120-0.

RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L., 2006. Speciální pedagogika. 4. vyd. Olomouc: Univerzita

Palackého. ISBN 80-244-1475-9.

ŠVAMBER Š. M., ŠPAČKOVÁ, K., NECHLEBOVÁ E., 2012. Speciální pedagogika v praxi. 1. vyd.

Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4369-1.

Vedoucí práce:

PaedDr. Jana Paukertová, Ph.D.

Katedra sociální práce a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

20. dubna 2021

Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2022

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

PhDr. Pavel Kliment, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 11. června 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Velmi děkuji mé vedoucí bakalářské práce PaedDr. Janě Paukertové, Ph.D. za její odborné vedení, užitečné rady, věcné připomínky a trpělivý přístup v průběhu vypracování bakalářské práce. Ráda bych také chtěla poděkovat všem respondentům, kteří byli ochotni podílet se na výzkumu.

Seznam zkratek

PPP Pedagogicko-psychologická poradna

IVP Individuální vzdělávací plán

Anotace

Bakalářská práce se skládá ze dvou částí. Teoretická část se zabývá profesí pedagogických pracovníků, přesněji řečeno profesí speciálního pedagoga. Zahrnuje pohled z hlediska profesní přípravy vycházející z legislativy. Popisuje tuto profesi, a vše co pod ni spadá, včetně její nedílné části; jako etika, osobnostní předpoklady a psychohygienu. Následující kapitola se zabývá působením speciálního pedagoga v prostředí školy, konkrétně jeho pracovní orientace a působení v poradenském systému školy. Nedílnou součástí této bakalářské práce je i kapitola zahrnující spolupráci speciálního pedagoga s dalšími činiteli školního prostředí. Poslední kapitolou teoretické části je profese speciálního pedagoga v jiném než školním prostředí, tedy ve školských poradenských zařízeních.

Empirická část zahrnuje rozhovory s učiteli, s žáky a se speciálními pedagogy z dvou různých základních škol v Libereckém kraji. Rozhovory byly koncipovány tak, aby bylo rozšířeno povědomí o této profesi. Poukázalo se tak na její význam ve školách. A to nejen při práci s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Hlavní pointou výzkumu empirické části práce bylo vyzdvihnout náplň práce speciálního pedagoga. Současně tak upozornit na význam zřízení profese speciálního pedagoga na školách.

Klíčová slova: speciální pedagog, učitelé, žáci, profese speciálního pedagoga, osobnost speciálního pedagoga, pedagogický sbor, školní prostředí, speciální pedagog ve školním prostředí

Abstract

The Bachelor thesis consists of two parts. The theoretical part deals with the profession of pedagogical workers, more precisely with the profession of a special pedagogic. It includes a view from the point of view of professional training based on legislation, describes this profession and what all falls under it and an integral part is also ethics, personality assumptions and psychohygiene. In addition, another chapter on the special pedagogic's work in the school setting itself includes the special educator's work orientation and his/her involvement in the school counselling system. An integral part of this Bachelor's thesis is a chapter involving the collaboration of the special educator with other agents of the school environment which includes the perception of the special educator by his/her colleagues as well as the perception of the self in a collective of professionals. The last chapter of the theoretical part is the profession of the special educator in other than the school environment, i.e. school counselling centres.

The empirical part includes interviews with teachers, students and the special pedagogics from two different elementary schools in Liberec region. The interviews were designed to broaden the awareness of the profession and to show its importance in schools when working with pupils with special educational needs and not only in schools. The main reason for the research in the empirical part of the thesis was to highlight the job description of the special pedagogics. And show the importance of establishing this profession in schools.

Keywords: special pedagogic, teachers, pupils, profession of special pedagogic, special pedagogic's personality, pedagogic staff, special pedagogic in school environment

Obsah

Seznam zkratk	1
Úvod	10
TEORETICKÁ ČÁST	12
1. Profese pedagogických pracovníků	12
1.1. Profesní příprava speciálních pedagogů	12
1.2. Legislativa a vzdělání	14
1.3. Popis profese, resorty spadající pod tuto profesi	15
1.4. Etické zásady práce speciálního pedagoga	16
1.5. Osobnostní předpoklady a vloh	18
1.6. Psychohygienu v profesi	20
1.6.1. Syndrom vyhoření	20
1.6.2. Supervize	22
2. Profese speciálního pedagoga ve školním prostředí	24
2.1. Náplň práce školního speciálního pedagoga (pracovní orientace)	24
2.1.1. Depistážní činnosti a diagnostika	25
2.1.2. Metodické a koordinační činnosti	25
2.1.3. Diagnostické a intervenční činnosti	26
2.2. Školní speciální pedagog a poradenský systém školy	27
3. Spolupráce speciálního pedagoga ve školním prostředí	29
3.1. Vnímání profese speciálního pedagoga vůči ostatním pedagogickým profesím	29
3.2. Sebepojetí speciálního pedagoga ve školním prostředí	30
4. Profese speciálního pedagoga v jiném než školním prostředí	32
4.1. Školská poradenská zařízení	32
4.1.1. Náplň práce speciálního pedagoga v pedagogicko-psychologické poradně	32
4.1.2. Speciálně pedagogické centrum	33
EMPIRICKÁ ČÁST	35
5. Cíle výzkumu	35
6. Metodologie	35
7. Výzkumné otázky	37
8. Průzkumný vzorek a průběh výzkumu	37
9. Výzkumné šetření	42
10. Závěr výzkumu	52
Závěr	58
Seznam zdrojů	60

Úvod

Speciální pedagog jako specialista ve svém oboru má jistě nezastupitelnou roli v českém školském systému. Ve školním prostředí působí v systému školního poradenského pracoviště. Jako jeden z pedagogických pracovníků vykonává přímou vyučovací, výchovnou, speciálně pedagogickou či pedagogicko-psychologickou činnost, kterou působí na vzdělávaného žáka.

Cílem bakalářské práce s názvem Význam práce speciálního pedagoga v pedagogickém sboru, je přiblížit tuto relativně novou pedagogickou profesi širší veřejnosti a rozšířit o ní větší povědomí. Podnětným cílem je i podle autorky vztah pedagogického sboru k profesi speciálního pedagoga. Podle teoretické části této bakalářské práce, která byla zpracována za použití odborné literatury, se autorka velmi často shledává s opakujícím se tématem možné méněcennosti speciálního pedagoga vůči ostatním pedagogickým pracovníkům. Názory směřující k této profesi bývají velmi různorodé. Mnozí pedagogové mohou nahlížet na spolupráci se speciálním pedagogem jako na přítěž, ale i jako na dohled nad jejich prací. Práci speciálního pedagoga nevidí jako pomoc profesionála druhému profesionálovi. Přitom v dnešní době inkluze a integrace je speciální pedagog jedním z hlavních odborníků v tomto procesu.

Bakalářská práce má dvě části, tedy teoretickou a empirickou část. Teoretická část je rozdělena na čtyři hlavní kapitoly, které jsou následně rozvinuty na další podkapitoly. Rozčleněny jsou tak, aby byly postiženy všechny souvislosti spojené s profesí speciálního pedagoga a empirickou částí práce. Teoretická část bakalářské práce se opírá o odbornou literaturu, převážně od autorů, kteří sami profesi speciálního pedagoga vykonávají či vykonávali. V první kapitole teoretické části jsou popsány náležitosti profese a profesní příprava speciálního pedagoga s legislativním zakotvením. Autorka se v teorii krátce zabývá i historií profese, konkrétně kdy vznikla potřeba zapojit tuto profesi do školního prostředí. Autorka sama během průběhu výzkumu zjistila, jak je práce speciálního pedagoga náročná na výkon. Shledala potřebu zařadit do teorie i psychohygienu v profesi a osobnostní předpoklady pro tuto profesi. Celá druhá kapitola pojednává o povolání speciálního pedagoga v prostředí školy, zejména v oblasti náplně práce a poradenského systému školy. Další kapitolou je již popis

samotné práce speciálního pedagoga ve školním prostředí a jeho spolupráce s ostatními učiteli. Tato kapitola zahrnuje i vnímání speciálního pedagoga ostatními pedagogy. Poslední kapitola představuje speciálního pedagoga v jiném prostředí než školním, patří sem školská poradenská zařízení.

Empirická část bakalářské práce pojednává o výzkumném šetření získávaného formou kvalitativní metody výzkumu, konkrétně polostrukturovaného rozhovoru. Autorka vybrala dvanáct různých respondentů z dvou škol v Libereckém kraji. Každá z vybraných základních škol nahlíží na práci speciálního pedagoga jinak. Hlavními cíli bakalářské práce je popsat náplň práce speciálního pedagoga ve školách a ukázat její význam a zjistit kvalitu interakcí speciálního pedagoga s pedagogy a se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Respondenty byli učitelé, žáci a speciální pedagogové. Empirická část řeší metodologii hlouběji. Hlouběji řeší i stanovené cíle, výzkumné otázky a respondenty. V neposlední řadě je zaznamenám i celý průběh výzkumného šetření včetně odpovědí dotazovaných respondentů. Výsledky výzkumného šetření jsou v závěru výzkumu porovnávány s poznatky z teoretické částí.

1. Profese pedagogických pracovníků

Podle zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, je pedagogickým pracovníkem školy a školských zařízení, ten kdo vykonává přímou vyučovací, *přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu* (Zákon č. 563/2004 Sb., § 2).

Pedagogickým pracovníkem je zaměstnanec školy, zaměstnanec státu nebo ředitel školy, ve které působí, dále je pedagogickým pracovníkem ten, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízení sociálních služeb. *Zákon stanoví, že jedním z pedagogických pracovníků vykonávající přímou práci s dítětem či žákem je také speciální pedagog, který zároveň musí splňovat všeobecné podmínky stanovené pro pozici pedagogického pracovníka* (Růžičková 2018, s. 7).

Profesní přípravu, vzdělání, popis profese, popis resortů, legislativní rámec ukotvení speciálních pedagogů, zásady práce z hlediska etiky, osobnostní předpoklady pro výkon profese a psychohygienu budeme popisovat v dalších podkapitolách níže.

1.1. Profesní příprava speciálních pedagogů

Odborná kvalifikace speciálního pedagoga je v legislativě zakotvena vysokoškolským vzděláním, které je získáno studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd, splňující tyto podmínky, tedy musí být zaměřené na speciální pedagogiku, zaměřené na pedagogiku předškolního věku nebo na přípravu učitelů základní školy nebo na přípravu učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů střední školy nebo na přípravu vychovatelů a doplňujícím studiem k rozšíření odborné kvalifikace uskutečňovaném vysokou školou, nebo studijního oboru pedagogika a doplňujícím studiem k rozšíření odborné kvalifikace uskutečňovaném vysokou školou (Zákon č. 563/2004 Sb., § 18). V průběhu pedagogické praxe by měl být speciální pedagog schopný se celoživotně v tomto oboru vzdělávat, a to formou různých akreditovaných kurzů či přednášek. Důležitá je i spolupráce speciálního pedagoga s dalšími pedagogickými pracovníky, poradenskými

zařízeními nebo s jinými sociálními či zdravotními institucemi nebo organizacemi (Zákon č. 563/2004 Sb., § 18).

Historický vývoj oboru speciální pedagogika a potřeba zařazení specialistů v tomto oboru, začala vznikat koncem 19. století, kdy začalo postupně docházet k potřebě výchovy a vzdělávání osob s postižením, ne jen jejich segregace. Důležitou osobností této doby je K. S. Amerling, a jeho ústav Ernestium, kde se začaly praktikovat první metody a pomůcky pro děti s postižením. I díky čemuž můžeme částečně vděčit za vznik pedologie a pedopatologie. V tomto oboru se nejčastěji setkáme s pojmem Čádovy sjezdy, které byly zaměřeny na pomoc a péči osobám slabomyslným, a byly organizovány F. Čádem, K. Herfortem a J. Zemanem. V této době začala také vznikat potřeba začít rozdělovat lidi s postižením podle druhu jejich postižení, na duševní, tělesné a mravní a poskytnout jim tak rozdílnou péči, a zároveň poskytnout dětem výchovu a vzdělávání (Čech, Hormandlová 2020, s. 10,11); (Kucharská 2013, 14,15).

V prvorepublikovém období se začaly formovat první snahy o potřebu nastavbového vysokoškolského vzdělávání učitelů, kteří se věnovali vzdělávání těchto osob. Průlomovými osobnostmi v té době byl J. Mauer a J. Zeman, kteří studium pedopatologie a nápravné pedagogiky iniciovali. Navrhli také, že uchazeč o studium a budoucí učitel, by měl mít ukončené vysokoškolské studium a absolvovanou praxi na základní škole. Po období první republiky se M. Sovákem a O. Chlupem začal formovat vysokoškolský obor defektologie, a poprvé použil a definoval obor speciální pedagogika. Speciální pedagogiku v té době definovali jako nauku o výchově a vzdělávání defektivních osob. Toto tvrzení následně rozšířil a aplikoval nejen na děti, ale i na dospělé, což díky panujícímu režimu nebylo lehké zajistit. Největším problémem v tomto období bylo opět zařazení segregace a jakékoli vzdělávání osob s postižením bylo vyloučeno (Čech, Hormandlová 2020, s. 11); (Kucharská 2013, 15).

Dostanemeli se k porevolučnímu období, kdy začalo docházet k lepšímu uplatnění a uznání této profese mezi ostatními pedagogy, laickou veřejností a rodiči, byla to doba, kdy vznikla potřeba jeho uplatnění v speciálně pedagogických centrech. Postupně v průběhu nově vznikajících trendů si speciální pedagog získával uplatnění v systému podmínek integrace, v centrech rané péče, postupně získávali nové speciální pedagogové na školách i mimo ně, nové kompetence. Se změnou legislativy startují i nové trendy, čímž je integrativní a inkluzivní vzdělávání (Kucharská 2013, s. 18, 19).

Kritika minulého režimu i zhodnocení přístupů v průběhu minulých let vedla postupně k formování oboru speciální pedagogiky jako disciplíny, ale i formování profese speciálního pedagoga, od jeho vzdělávání přes legislativní rámec až do dnešní podoby této profese (Čech, Hormanďlová 2020, s. 13, 14).

1.2. Legislativa a vzdělání

Jak už je zmíněno výše, tak profese pedagogických pracovníků je legislativně zakotvena v zákoně č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. Pedagogický pracovník je ten, který vykonává přímou vyučovací, přímou speciálně pedagogickou, přímou pedagogicko-psychologickou, nebo přímou výchovnou činnost, jejíž interakce se vzdělávaným realizuje výchovu a vzdělávání, které souvisí s právním předpisem. Pedagogický pracovník je zaměstnancem právnické osoby vykonávající činnost školy, může být také zaměstnancem státu, ředitelem školy, zaměstnancem státu, nebo zaměstnanec vykonávající přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociálních služeb. Přímou pedagogickou činnost vykonává mimo ostatních pedagogických pracovníků, i speciální pedagog. Ten mimo jiné musí také splňovat určité předpoklady, tedy obecné předpoklady pro všechny pedagogické pracovníky, jako bezúhonnost, zdravotní způsobilost, znalost českého jazyka, odborná kvalifikace, a další... *Studium pedagogických věd získává absolvent znalosti a dovednosti v oblasti pedagogických, speciálně pedagogických nebo psychologických věd, které jsou součástí odborné kvalifikace* (Vyhláška č. 317/2005 Sb., § 1-10). Studium v oboru pedagogických věd není jednorázovou záležitostí na vysoké škole, dotýká se absolventa celoživotně po celou dobu jeho pracovní praxe (Růžičková 2008, s. 7, 8), (Zákon č. 563/2004 Sb., § 2-18), (Vyhláška č. 317/2005 Sb., § 1-10).

V oblasti legislativy nesmíme opomenout ani školský zákon, tedy zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, kde se mimo jiné v první části zákona pojednává o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů nadaných (k vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných můžeme zařadit i novelu školského zákona č. 27/2016). V části desáté se hovoří o školských zařízeních a školských službách, kam vzhledem k profesi speciálního pedagoga a i ostatních pedagogických pracovníků řadíme zařízení pro další vzdělávání

pedagogických pracovníků a školská poradenská zařízení (Zákon č. 561/2004 Sb., §16-16a, §115-116).

Nedílným legislativním rámcem profese speciálního pedagoga je vyhláška č. 607/2020 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních, se kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb. V případě speciálního pedagoga se jedná o poskytování poradenských služeb, pomoc při výchově a vzdělávání, psychologická a speciálně pedagogická diagnostika a poskytování této pomoci v školských poradenských zařízeních, poradnách a centrech (Vyhláška č. 607/2020 Sb., § 13).

1.3. Popis profese, resorty spadající pod tuto profesi

Profesi speciálního pedagoga řadíme do pomáhajících profesí, jelikož je tato práce orientována na pomoc druhým. Profesní uplatnění speciálního pedagoga je velmi široké, jeho působení se prolíná mnoha resorty, přes resort ministerstva školství k ministerstvu práce a sociálních věcí až k zdravotnictví. Kromě státního resortu je uplatnění speciálního pedagoga potřebné i v neziskovém sektoru (Růžičková 2018, s. 7, 8).

Školský resort hraje v profesním uplatnění speciálního pedagoga nezpochybnitelnou roli a jeho působnost je v tomto odvětví nejrozšířenější, a to přes mateřské, základní a střední školy a školská poradenská pracoviště, kam řadíme speciálně pedagogické centrum a pedagogicko-psychologickou poradnu. Důležité uplatnění speciálních pedagogů je zřejmé i ve sféře sociální a zdravotnické, kam můžeme zařadit klinického logopeda a zrakového terapeuta. Speciální pedagog je specialistou v mnoha sférách a jeho působení se prolíná s mnoha dalšími odborníky (Růžičková 2018, s. 7, 8).

Jednou ze základních činností speciálního pedagoga je přímá činnost s jedinci nebo skupinami dětí, žáků či studentů, kteří mají určité riziko v nedosažení předpokládaného výsledku, nebo je u nich určité riziko související s problémy v osobnostním nebo sociálním vývoji. Speciální pedagog je pověřen i prováděním speciálně pedagogických činností s dětmi, žáky i studenty, mezi něž řadíme činnosti edukační, nápravné, kompenzační a reedukační (Růžičková 2018, s. 7, 8).

Důležitou roli v činnostech speciálního pedagoga hraje i prevence, v oblasti preventivních opatření, poradenství nebo různých preventivních programů. Zařadit sem můžeme poradenství v oblasti nápravných, edukačních, reedukačních a kompenzačních postupů, prevence poruch chování, nežádoucí jevy v sociálním vývoji, vedení programů prevence sociálně patologických jevů nebo vedení preventivních či vzdělávacích speciálně pedagogických programů osobnostního rozvoje, aj (vyhláška č. 317/2005).

Speciální pedagog je kompetentní k výkonu komplexní speciálně pedagogické diagnostiky, odborných vyšetření dětí nebo klientů, týkající se etopedické, logopedické či psychopedické sféry. Následovat může už i *samostatná aplikace logopedických, etopedických, somatopedických, psychopedických, tyflopédických a dalších diagnostických postupů a metodik stimulace, edukace, reedukace, kompenzace a aplikace vzdělávacích činností s dětmi, žáky, studenty nebo klienty se speciálními vzdělávacími potřebami* (Vyhláška č. 317/2005, příl. č. 6).

Celkově tedy můžeme říci, že uplatnění a formy práce speciálního pedagoga můžeme specifikovat podle věkové kategorie klientů, cílové skupiny, podle individuální a skupinové formy práce nebo plánu činností (Růžičková 2018, 8 – 10), (Kucharská 2013, s. 109-111).

1.4. Etické zásady práce speciálního pedagoga

Samotné etické aspekty nebo kodex školního speciálního pedagoga v České republice nemá zatím svou podobu, jelikož je tato profese u nás zatím pořád velmi nová (svou podobu etického kodexu zatím nemají ani učitelé, kde je podle autora Čecha a Hormanďové 2020 velký apel na mobbing). Často se proto čerpá z již vzniklých etických kodexů jiných pomáhajících profesí podobného rázu (jako například z etického kodexu školního psychologa nebo pracovníka speciálně pedagogického centra). Některé školy etické zásady tvoří v dokumentech své školy, a to jako Koncepte školy, Koncepte školního poradenského pracoviště (Kucharská 2013, s. 190).

Etický kodex napomáhá pomáhajícím profesím, tedy i školnímu speciálnímu pedagogovi řešit problematické a stresové situace při dodržování morálních zásad, se kterými se jistě školní speciální pedagog setkává ve své praxi velmi často. Z hlediska náročnosti této profese bývá těmito situacím školní speciální pedagog vystaven velmi často. Podle Kucharské (2013, s. 189) se může jednat například o tyto činnosti spojené

s problematickými situacemi, ať už se jedná o neustálé nakládání, sdělování a svěřování s informacemi o žácích nebo klientech, přetrvávajícím napětí nebo tlaku ze strany vedení školy, pedagogů nebo jiných institucí zapojených do procesu (Čech, Hormandlová 2020, s. 49), (Kucharská 2013, s. 189).

Autorka Kucharská (2013, s. 190) ve své publikaci pro přiblížení etických zásad pro školní speciální pedagogy využívá etických kodexů jiných pomáhajících profesí. Využívá Etické normy práce školního psychologa (schváleno v roce 1994), Etický kodex pracovníků speciálně pedagogického centra (schváleno v roce 2002), Etického kodexu sociálních pracovníků ČR (schválen 2006), nebo Etického kodexu pracovníků středisek pracovníků středisek výchovné péče. Obecným rysem těchto kodexů je dodržování lidských práv a opírají se o dokumenty, jako Ústava ČR, Listina základních práv a svobod nebo Úmluva o právech dítěte (Čech, Hormandlová 2020, s. 49, 50), (Kucharská 2013, s. 190, 191).

Obsahem výše zmíněných kodexů u pomáhajících profesí jsou poskytované služby klientům, zachování úcty ke klientům. Kucharská (2013, s. 189) zmiňuje a zdůrazňuje zaujmout své chování spíše ke klientovi než k samotné instituci. Dále se zabývají poskytováním jen takových služeb, ke kterým je odpovídající pracovník kompetentní, musí mít znalost *legislativního rámce, znalost principů a cílů instituce nebo systému, ale také snaha o osobnostní růst* (Čech, Hormandlová 2020, s. 50). Pro pomáhajícího pracovníka by také mělo být samozřejmostí neustále se vzdělávat ve svém oboru, mít potřebu svého odborného růstu, samozřejmostí a uvědoměním by pro něj měla být i kooperace s dalšími specialisty a institucemi (Čech, Hormandlová 2020, s. 50), (Kucharská 2013, 193).

Z etického hlediska by se odborník měl ve své profesi vyvarovat jakékoli diskriminaci, střetu zájmů či vyvoláváním konfliktů. Navazuje vztah s klienty, tedy žáky, studenty, jejich a jejich zákonnými zástupci. Snaží se vždy jednat v zájmu svého klienta, a informuje a projednává s ním a jeho zákonnými zástupci všechny náležitosti, postupy a plány své práce. Při své práci dodržuje mlčenlivost, a důvěrné informace sděluje jen s jinými odborníky, se kterými spolupracuje a informuje jen se souhlasem klienta. Podle Kucharské (2013, s. 192, 193-196) v případě dvojrole kolega-klient nebo v případě situace, které se dotýká jeho kolegy, jako učitele, nebývá prospěšné, v případě budování vztahu s pedagogickým sborem, její tvrzení je následovné: *Přílišný důraz na*

zachování důvěrných informací přednesený v obecné rovině bez vztahu ke konkrétní kauze může u kolegů v rámci ŠSP či kolegů učitelů vyvolat pocity negativního vymezování vůči nim, které pak mohou být vnímány v rozporu s dalším etickým pravidlem – snahou rozvíjet s kolegy harmonické, kooperativní vztahy (Čech, Hormandlová 2020, s. 50, 51), (Kucharská 2013, s. 193-196).

V případě diagnostiky a výzkumných šetření klientů, by se speciální pedagog měl opírat i o etický kodex toho se týkající. V případě probíhajícího výzkumu by se speciální pedagog měl řídit Etickým rámcem výzkumu (2015), který lze nalézt na stránkách MŠMT Speciální pedagog by měl o probíhajícím výzkumu informovat všechny zúčastněné, musí brát zřetel a respekt i na, že někdo svou účast odmítne, nebo předčasně ukončí. S diagnostickými testy a pomůckami nakládá tak, aby nedošlo k jejich využití u osob neoprávněných, ručí za jejich správné vyhodnocení, platně vyhodnocené výsledky (samozřejmě i samotný průběh) je poté povinen oznámit zákonným zástupcům žáků nebo studentů (Čech, Hormandlová 2020, s. 51), (Kucharská 2013, s. 196, 197).

1.5. Osobnostní předpoklady a vloh

Pro výkon profese školního speciálního pedagoga jsou kromě potřebného vzdělání nezbytné i určité osobnostní a povahové předpoklady či vlastnosti. Tyto komponenty mohou dohromady tvořit určitý typ osobnosti uzpůsobený pro tuto profesy (Růžičková 2018, s. 11 – 12). Podle Kucharské (2013, s. 44) jsou při práci v kolektivu, s dětmi či v pomáhající profesi nejdůležitější *empatie, schopnost naslouchat, spolupráce, týmovost*.

Ve školním prostředí je velmi důležité zachovat si dojem nenadřazeného profesionála, který je ochoten ostatním poskytnout pomoc a poradit. To se poté odráží i do vztahů ke kolektivu a zároveň i ke klientům. Schopnost poskytnout pomoc ostatním a spolupráce také velmi úzce souvisí s empatií, jelikož abychom někomu dokázali dobře poradit a pomoci, musíme se do tohoto daného jedince a jeho situace, *vcítit a nabízet možné přístupy, řešení, které pro něj budou akceptovatelné* (Kucharská 2013, s. 45). Hodnotnou charakterovou vlastností je schopnost sebereflexe, které spočívá v kritickém zhodnocení své práce, nabízí nám jakýsi faktický nadhled nad určitými situacemi, zhodnocení a odůvodnění chyby, či naopak uchopení situace z jiného úhlu a její následné pochopení. S tím může úzce souviset i hledání nových možností a cest, vtažení

nových postupů a metodik, které otvírají novou cestu ve svém vlastním sebepojetí a reflexi, tedy přiznat si svou vlastní chybu, zbytečně se neobviňovat, ale otevřít se novým věcem, neohlížet se jen na jeden všem známý problém, a hlouběji se tím zabývat a hledat nová východiska – tvořivost či flexibilita (Kucharská 2013, s. 45, 46), (Čech, Hormandlová 2020, s. 28,29).

Je dobré zmínit, že dobrý speciální pedagog by měl disponovat komunikačními dovednostmi, umět navázat a udržet rozhovor. Podle Kucharské (2013, s. 45) není vhodný na pozici speciálního pedagoga čerstvě absolvovaný specialista, díky jeho věku, nemusí být jeho komunikační dovednosti dostačující, a může to pro něj být náročné při komunikaci s ostatními pedagogickými pracovníky nebo rodiči (Čech, Hormandlová 2020, s. 28).

Jelikož práce speciálního pedagoga velmi úzce souvisí se spoluprací a hlavně s komunikací s ostatními pedagogy, žáky, klienty, rodiči a dalšími institucemi či dalšími činiteli a profesionály v poli jeho působnosti, je nezbytné, pro efektivitu práce speciálních pedagogů, ovládat a udržovat si dobré mezilidské vztahy, s tím souvisí i svědomitost, zdrženlivost a sebeovládání při obtížných situacích. Podle výzkumu VIA pod vedením M. Seligmana a Ch. Petersona, který se zabývá pozitivními osobnostními vlastnostmi u speciálních pedagogů v USA, můžeme definovat pět nejlépe hodnocených vlastností podle samotných speciálních pedagogů a pedagogických pracovníků, čímž je laskavost, poctivost, smysl pro humor (jako copingový mechanismus), férovost a láska (definováno jako schopnost propojení se s klienty, dětmi či udržování dobrých vztahů). Jako dalšími vlastnostmi bylo usuzující, hodnotící či kritizující jednání, nadhled, dobré vedení, sociální inteligence, týmová práce či učení se nových věcí (Korn, Woodard, Tucker 2016).

Evropské prostředí je podle dostupné literatury více přikloněno k druhé části vlastností, ale to nemění nic na tom, že tyto vlastnosti jsou velmi lidské a hodnotné pro výkon profese speciálního pedagoga, ale i pro výkon ostatních pedagogických či pomáhajících profesí. Takovéto porovnání vlastností může sloužit pro ovlivnění náplně nebo formy práce či může reflektovat celkovou pracovní úspěšnost.

1.6. Psychohygienu v profesi

Jelikož je profese speciálního pedagoga řazena jako pomáhající profese, je tak nevyhnutelné setkávat se či prožívat množství frustrujících a stresových situací. Z tohoto pohledu patří profese speciálního pedagoga, resp. veškeré pomáhající profese mezi vysoce stresové (Růžičková 2018, s. 22, 23). Každý člověk má jinou úroveň tolerance vůči zátěžovým situacím, speciální pedagog, stejně tak jako zbytek pedagogických pracovníků, by měl mít určitý předpoklad pro zvládnutí těchto stresových situací. Důležité je se vyvarovat pocitům zklamání či nedosažení výsledků ze své práce. Možností, jak se těmto pocitům vyvarovat je mnoho, může se jednat o různé strategie zvládnutí stresu, mezi něž můžeme řadit např. strategii, která vede o posílení sebe sama a sebeovládání vůči stresu. Dále to mohou být i obranné techniky a mechanismy, tj. copingové strategie, které jsou podle Koseka (2020) závislé na vědomém posuzování již hodnocené situace, a také na posouzení svých možností, z toho vyplývá zaměření na určitý cíl, na dosažení pozitivní změny nebo alespoň smíření s tím, co nelze změnit (Kosek 2020). Tyto techniky, či mechanismy mohou kromě vyvarování se stresovým situacím, sloužit i k profesnímu růstu a zároveň k sdílení s kolegy ve svém kolektivu, nebo v tomto případě i v pedagogickém sboru (Kucharská 2013, s. 41).

Pro předcházení těmto pocitům a stavům slouží, kromě výše zmíněných mechanismů a strategií i supervize, která je hojně využívána v speciálně pedagogické a pedagogické praxi a je jedním z úspěšných aspektů vyvarování syndromu vyhoření, dobrého pocitu z vykonané práce, soudržnost v pracovním prostředí a kolektivu (Růžičková 2018, s. 23), (Kucharská 2013, s. 41-43).

1.6.1. Syndrom vyhoření

Syndrom vyhoření představuje seskupení více symptomů, které jsou dopadem chronické zátěže související s pomáhajícími profesemi, konkrétně tedy jejich nasazení a ochota věnovat se a pomáhat druhým, kolikrát raději než sobě. Nejčastějšími projevy jsou ztráta životní radosti, úbytek energie a potěšení z vykonané práce ve své profesi, a následkem toho může být úplné ustrnutí či stagnace. Práce i osobní život jedince přivádí k frustraci, bývá velmi nevrly a depresivní a celkově vykazuje příznaky vyčerpání (Jankovský 2003, s. 158).

Růžičková (2018) uvádí, že se jedná o pomalý, ne tak zjevný projev již z počátku výkonu praxe, kdy může nastat tak zvaný „šok z praxe“, kdy projevy nemusí

být jedinci zcela jasné, obvykle se totiž syndrom vyhoření objevuje až kolem patnáctého až dvacátého roku výkonu praxe (Růžičková 2018, s. 24).

Neexistuje tu přímá příčina syndromu vyhoření, jsou tu jen faktory, které mohou být příčinami. Můžeme o nich hovořit jako o určitých rysech osobnosti jedince, jedná se o neschopnost zpomalit a relaxovat, workoholický a perfekcionista, jedinec s neschopností přijmout pomoc od druhých, požádat je o výpomoc, člověk kritizovaný, nedoceněný, přetěžovaný, aj. Na přelomu minulého století bylo dokonce dokázáno, že existuje typ osobnosti s větším rizikem vzniku syndromu vyhoření. Jedná se o osobnost typu A, kterou popsali podobně jako výše zmíněné rysy američtí lékaři, a to jako soutěživou, ambiciózní a netrpělivou se sklony k agresivitě, perfekcionismu a workoholismu (Zormanová 2018).

Potměšilová (2013, s. 63) ve své habilitační práci *uvádí, že školství je jednou z oblastí, v níž se syndrom vyhoření vyskytuje mimořádně často. Uvádí, že se vyskytuje napříč celým školstvím, ale že výrazně často se vyskytuje v oblasti speciálního školství, a to konkrétně při práci s dětmi a žáky s mentálním a psychickým postižením.* Na výkon práce speciálního pedagoga jsou kladeny velmi vysoké nároky spolu s nízkou úrovní samostatnosti v oblasti pracovních činností týkající se pedagogovu rozhodování o pracovnímu tempu, povaze a podmínkách práce. Tyto aspekty se velmi často mění podle potřeb žáků nebo klientů, a velmi často nedochází k docenění, tj. vzájemné odezvě k vykonané práci speciálního pedagoga, díky tomu může docházet k nedocenění práce a následnému možnému vzniku syndromu vyhoření (Potměšilová 2013, s. 63).

Hlavními příčinami syndromu vyhoření u pedagogických pracovníků bývají zejména požadavky na ně kladené a prostředí, ve kterém fungují. Velký vliv má v pedagogickém prostředí i atmosféra a klima, která panuje buďto ve třídě nebo ve škole (velký počet žáků, agresivita žáků, šikana, atd...), odrazit se to tak může i v kvalitě práce pedagoga. To samé můžeme říct i o pedagogickém kolektivu, kde může docházet k nejasnosti či konfliktu rolí, atmosféra v kolektivu, či špatné vztahy mezi jednotlivými pracovníky, nebo celkové nedocenění profese (Zormanová 2018).

Když se na syndrom vyhoření podíváme blíže, tak zjistíme, že se jedná o celkové vyčerpání organismu ve všech složkách, tedy tělesné, duševní a emocionální vyčerpání. Kvůli tělesnému vyčerpání nejčastěji dochází k chronické únavě a vyčerpání vedoucí k ustavičným bolestem hlavy nebo zad, či k poruchám spánku, dále může vést

i k jiným onemocněním nebo úrazům. Duševní stránka vyčerpání je zřejmá ve špatném hodnocení a postoji k sobě samému, svému okolí a nejvíce k práci, nejčastěji bývá postupné vypaření lidskosti, tj. dehumanizace v oblasti kontaktu a interakce s okolím a dochází k uzavření do sebe sama s představou nejhorších scénářů. Poslední, tedy emocionální vyčerpání se dotýká stavů frustrace a zoufalosti, vedoucí k podrážděnosti, nedostatku energie, k agresivitě či až k suicidním myšlenkám (Jankovský 2003, s. 158, 159).

Je jasné, že prevence a včasná diagnostika hraje důležitou roli v předcházení syndromu vyhoření, jak u speciálních pedagogů, tak i u jiných pedagogických pracovníků a dalších pomáhajících profesí. K tomu nám mohou pomoci různá řešení, jako dotazník MBI, dotazník MBI -GS, který je konstruován přímo pro pomáhající profese, a dále intervize a supervize (Růžičková 2018, s. 24). Prevence či včasné řešení syndromu vyhoření je stěžejní pro jeho úspěšné vyvarování, to jak se problému vyhnout můžeme rozdělit na prevenci mířenou přímo na jedince (tedy jeho životní styl a jeho společenský život) a na druhou skupinu mířenou na úpravu vnějších podmínek, podle Šika (2003) se *Obvykle se jedná o tři hlavní oblasti, na které bychom se měli zaměřit: ujasnění pracovních úkolů (hlídání vlastních hranic), dostatečné množství kompetencí (dovedností a znalostí) a "harmonické pracovní místo"* (Růžičková 2018, s. 24), (Šik 2003).

1.6.2. Supervize

Supervize je jedna z možností a způsobů jak se vyvarovat syndromu vyhoření v pedagogických profesích, je i východiskem pro jejich podporu a kariérní růst v pracovním procesu. Supervize pro pedagogické pracovníky v běžných školách a školách pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami není legislativně zakotvena, pouze pro školní zařízení ústavní výchovy a ochranné výchovy a pro zařízení preventivně výchovné péče byl vytvořen Metodický pokyn pro poskytování supervize (MŠMT 2010).

Supervize ve školních zařízeních je cílena jako odporná pomoc, která má zvýšit profesní dovednosti a schopnosti každého pedagogického pracovníka, i jiných pracovníků v pracovním kolektivu. Supervize ve školských zařízeních je poskytována pedagogickým pracovníkům jako součást pracovní činnosti mimo přímou pedagogickou činnost (MŠMT 2010). Úkolem supervize je za pomoci supervizora podporovat a pomáhat jedinci, skupině či organizaci reagovat a zrcadlit své pocity, svou práci

a pracovní vztahy, hledat tak nová východiska a porozumění zátěžových situací (Růžičková 2018, s. 26, 27).

Správně vedená supervize vede k většímu uspokojení ze své práce, zlepšení sebe sama ve výkonu své práce a v neposlední řadě slouží jako prevence syndromu vyhoření. Zaměření supervize je vždy zaměřeno na nějaké předem domluvené téma, které může být orientováno na konkrétnější poznání, porozumění a vzájemné sdílení ohledně dané věci či situace. Jelikož je supervizní prostředí bezpečným prostorem, je před jejím uskutečněním předem domluvena dohoda, kde je součástí i mlčenlivost supervizora a supervidovaných, jejím porušením dochází k porušení etického kodexu (Český institut pro supervizi 2006).

Vzhledem k profesi speciálního pedagoga i jiných pedagogických pracovníků, je nesporné, že supervize je určitou formou profesního nadhledu a dostavení se zpětné vazby na tíživé problémy a situace, ať už v kolektivu pedagogů, tak i v třídním či jiném kolektivu. Jelikož na tyto problémy neexistuje jedna všestranná rada, která by pomohla všem se vším, je supervize vhodná při hledání nových východisek a rad. Odráží také nové sebepoznání a sebereflexi a reflexi své pracovní náplně a prožitků z ní. Rozvíjí osobní vztahy na pracovišti mezi kolegy i žáky či klienty, což celkově vede k lepšímu klimatu a atmosféře v pracovním prostředí a celkovému prožitku ze své práce. Jak sami pedagogové tvrdí dle článku v Metodickém portálu RVP (Svobodová 2013), tak je pro ně supervize rozhovor, který je podněcuje dané situace řešit a řešit své postoje a pocity vůči nim. Nahlíží i na témata, které je potřeba otevřít a hovořit o nich, nabízí i nové metody a pohledy, na to, co by kdo udělal jinak či lépe, a hlavně je velmi důležitou myšlenkou i idea nebýt na to celé sám a neuzavírat se v případě, pro nich neřešitelných problému do sebe. *Zřetelněji a reflektovaně se pohybují uprostřed mezilidských profesních vztahů, nabírají novou chuť ke své náročné práci a tato chuť je také prevencí ohrožujícího syndromu vyhoření* (Svobodová 2013).

2. Profese speciálního pedagoga ve školním prostředí

Profese školního speciálního pedagoga sahá do ne až tak dávné minulosti, a rapidní vývoj této profese můžeme sledovat zejména v porevolučním období a po roce 2000. V období předrevolučním působili speciální pedagogové jako učitelé ve speciálních základních školách, nebo ve specializovaných třídách. Vše se začalo měnit v porevolučním období, kdy se z učitelů na speciálních školách, stávali specialisté pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, tedy oficiálně školní speciální pedagogové, toto povolání bylo nejprve iniciováno bez legislativního rámce. Jak je psáno výše, tak jejich uplatnění bylo směřováno zejména na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami na školách speciálních nebo na běžných základních či středních školách.

I díky většímu působení a rozšíření povědomí o profesi školního speciálního pedagoga byla později přijata vyhláška 72/2005 Sb., která upravuje poradenské služby poskytované ve škole. Přínos školního speciálního pedagoga byl viditelný i při spolupráci a komunikaci s rodiči, ostatními odborníky nebo mimoškolními odbornými pracovišti. Velké plus je i metodické vedení učitelů za cílem podpory žáků se speciálními vzdělávacími potřebami nebo příprava a vytváření školních vzdělávacích programů. Současným trendem doby je inkluzivní vzdělávání ve školách, můžeme o ní hovořit, jako o evoluci péče a vzdělávání osob s postižením, umožňuje vybudování příznivého klima pro všechny (Kucharská, et al. 2014).

2.1 Náplň práce školního speciálního pedagoga (pracovní orientace)

Pracovní orientace školního speciálního pedagoga spočívá v činnostech, které jsou cílené na identifikaci, podporu a vytvoření vhodných podmínek pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Práce školního speciálního pedagoga je hlavně směřována na tzv. depistáž – včasné vyhledávání a identifikace žáků s potřebou podpůrných opatření a následné zaopatření postupů, způsobů a metod, jak zredukovat nebo zmírnit potíže ve výuce (Baslerová 2015).

Podle novely vyhlášky č. 607/2020 Sb., se kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb a katalogu podpůrných opatření (Baslerová 2015), jsou činnosti školního speciálního pedagoga popsány následovně:

2.1.1 Depistážní činnosti a diagnostika

Tato činnost spočívá ve vyhledávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a následné zařazení těchto žáků do speciálně pedagogické péče, kde se uskutečňuje diagnostická a intervenční činnost (Baslerová 2015).

1. Diagnostika speciálních vzdělávacích potřeb žáka.
2. Vytyčení hlavních problémů žáka, stanovení individuálního plánu podpory v rámci školy a mimo ni.
3. Realizace intervenčních činností – samotné zajištění a uskutečnění individuálních činností speciálně pedagogicky vzdělávací, kompenzační, reedukační, kompenzační a stimulační; realizace individuálního vzdělávacího plánu za spolupráce dalších pedagogických pracovníků, přizpůsobení školního prostředí potřebám, spolupráce s ostatními pedagogickými pracovníky (vyhláška č. 75/2005).

Nutné informace získáváme různými prostředky diagnostiky – například prostřednictvím kvalitativního rozboru rozhovoru, pozorování, anamnézy, analýzou produktů písemného i ústního projevu, činnosti (Kucharská 2013, s. 105). Odborník v roli školního speciálního pedagoga může využívat i jiné diagnostické nástroje, záleží na žakových potřebách a jeho individualitě. K využití těchto nástrojů je potřeba praxe, nebo načtené informace, o které se může školní speciální pedagog opírat (Kucharská 2013, s. 105).

K nejčastějším depistážním a diagnostickým metodám, které školní speciální pedagog využívá (využívá tedy jen ty, ke kterým má oprávněné kompetence v rámci absolvovaných specializací, nebo studií) diagnostiku školní zralosti, za pomoci orientačního testu školní zralosti. Dalšími využívanými metodami je diagnostika dílčích funkcí, kam řadíme test rizika poruch čtení a psaní, test laterality, test obkreslování, vývojový test zrakového vnímání nebo test kresby lidské postavy, aj... (Kucharská 2013, s. 106).

2.1.2 Metodické a koordinační činnosti

1. Integrace žáků se zdravotním znevýhodněním, upravení podmínek pro jejich lepší integraci za pomoci spolupráce školních speciálně pedagogických poradenských služeb.

2. Spolupráce školního poradenského zařízení spolu s dalšími institucemi a specialisty pro úspěšné zařazení a fungování žáka se speciálními vzdělávacími potřebami.
3. Tvorba školních vzdělávacích programů a individuálních vzdělávacích plánů; školní speciální pedagog se podílí na hodnotné péči o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.
4. Metodické činnosti pro pedagogické pracovníky školy; podle druhu a stupně zdravotního postižení se specifikují možnosti a výuka. Navrhnou se metody a formy práce se žáky, a to například formou didaktických materiálů nebo speciálních pomůcek.
5. Spolupráce a odborné vedení asistentů pedagoga ve škole (Baslerová 2015), (vyhláška č. 75/2005).

2.1.3 Diagnostické a intervenční činnosti

1. Nahromadění informací o žákovi, spolu s osobní a rodinnou anamnézou, jejich následné vyhodnocení, a na základě toho diagnostika speciálních vzdělávacích potřeb.
2. Ukotvení žakových problémů, na jejímž základě se určí individuální plán podpory ve škole i mimo ni.
3. Realizace intervenčních činností, a to například:
 - a) Uskutečnění nebo zaopatření krátkodobé či dlouhodobé individuální práce se žákem – speciálně pedagogické vzdělávací, reedukační, kompenzační a stimulační činnosti.
 - b) Uskutečnění nebo zaopatření speciálně pedagogické vzdělávací činnosti, reedukačních, kompenzačních a stimulačních činností se skupinou žáků.
 - c) Podílení se na vzniku individuálního vzdělávacího plánu žáka ve spolupráci s třídním učitelem, se žákem a jinými odborníky či činiteli v procesu zajištění IVP.
 - d) Zaopatření úpravy školního prostředí, speciálních pomůcek a didaktických materiálů.

- e) Kariérní poradenství a spolupráce s odborníky s různých specializovaných poraden či pracovišť (Baslerová 2015).

V roli školního speciálního pedagoga je i zabezpečení těchto intervenčních a terapeutických činností pro žáky, které tuto pomoc vyžadují, jako *stimulace dílčích funkcí, pedagogická terapie, jako je náprava SPU, jiné formy terapie podle absolvovaného vzdělání a návazných výcviků a kurzů* (Kucharská 2015, s. 107). Velkým plusem u takového specialisty, je i přehled v oblasti stimulačních a intervenčních programů, jako programy KUPOZ, KUMOT, KUPREV, HYPO, Metoda dobrého startu, aj... (Kucharská 2013, s. 107).

2.2 Školní speciální pedagog a poradenský systém školy

Poradenské služby a působení školního speciálního pedagoga v poradenském systému školy jsou poskytován v rámci vyhlášky 607/2020 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, která byla novelizována vyhláškou č. 197/2016. Tato vyhláška poradenského systému pod sebe zahrnuje pedagogicko-psychologickou poradnu a speciálně pedagogická centra (Čech, Hormandlová 2020, s. 21).

Školní speciální pedagog má své místo jakožto poradenský pracovník ve školském poradenském pracovišti. Na základě školského zákona č. 561/2004, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, je každá škola povinna zřídit školské poradenské pracoviště, pro potřeby žáků a jejich zákonných zástupců. *Smyslem poskytovaných služeb je především vytvoření vhodných podmínek vzdělávání a všestranný rozvoj žáků, včetně zajištění speciálních vzdělávacích potřeb žáků, prevence rizikového chování, kariérní poradenství pro žáky, metodická a další podpora pedagogických pracovníků* (Čech, Hormandlová 2020, s. 22), (Zapletalová 2023). Podle možností zapojení specialistů na školních poradenských pracovištích je možno dělit do dvou modelů. Prvním modelem je model základní, kde jsou poradenské služby realizovány za pomoci výchovného poradce a školního metodika prevence, popřípadě doplněn o třídního učitele. Druhým modelem je model rozšířený, který podle možností, které má škola zapojuje do své realizace i další specialisty, a tedy i školního speciálního pedagoga nebo školního pedagoga. Školní speciální pedagog je tedy členem širšího týmu školního poradenského pracoviště (Kucharská 2013, s. 25), (Kucharská, Mrázková, a kol. 2014, 23).

Školní speciální pedagog figuruje ve školním poradenském pracovišti jako odborný specialista, který zajišťuje na pracovišti odborné činnosti. Tyto odborné činnosti školního speciálního pedagoga závisí na škole, zdali se jedná o běžnou základní školu, školu speciální nebo o střední školu. Některé činnosti budou ale prováděny vždy, jako odborná pomoc a metodická podpora pedagogickým pracovníkům při spolupráci na individuálním vzdělávacím plánu žáka (Kucharská 2013, s. 30). Pracovní orientace školního speciálního pedagoga je podle Zapletalové (2023) vymezena jako koordinace speciálně-pedagogického poradenství na škole, školní speciální pedagog vhodně upravuje podmínky pro úspěšnou integraci dětí zdravotně postižených a to za kooperace dalších specialistů, a dále na tento proces integrace dohlíží a průběžně ho hodnotí. Realizuje speciálně-pedagogické činnosti, speciálně-pedagogické vzdělávací činnosti, diagnostiku a intervenční činnosti. Dále umožňuje žákům se speciálními vzdělávacími potřebami reedukaci, kompenzační a stimulační činnosti. Koordinuje a podílí se na vzniku individuálních vzdělávacích plánů pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Takto navržená opatření následně vyhodnocuje a také se podílí na vhodných úpravách školního prostředí, zajištění vhodných didaktických či speciálních pomůcek nebo materiálů. V náplni práce školního speciálního pedagoga je i depistáž, těmto žákům je následně poskytnuta vhodná speciálně pedagogická péče. Komunikuje s žákem, zákonnými zástupci žáka, pedagogy či dalšími specialisty nebo institucemi. Zároveň poskytuje pedagogickým pracovníkům, žákům a jejich zákonným zástupcům speciálně pedagogické poradenství a intervenci. Pro pedagogické pracovníky může školní speciální pedagog provádět i metodické činnosti nebo pomoc v oblasti speciální pedagogiky a pomáhá při jejich užití do praxe. Podporu a pomoc poskytuje školní speciální pedagog všem žákům, kteří ji potřebují za pomoci krátkodobých i dlouhodobých podpůrných opatření. Pro školu může spolupracovat na vzniku různých vzdělávacích programů či plánů za účelem zkvalitnění poskytovaných služeb žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. Dodržuje etický kodex poradenského pracovníka při poskytování poradenských služeb a při vedení dokumentace (Zapletalová 2013), (Čech, Hormanďlová 2020, s. 25).

3 Spolupráce speciálního pedagoga ve školním prostředí

Profese speciálního pedagoga je velmi osamělé povolání, i přes to, že jeho zaměření má v „popisu práce“ i spolupráci s dalšími účastníky v edukačním procesu. Spolupráce v rámci školy a školského poradenského pracoviště je nezbytná. V rámci poradenského pracoviště, vedení školy, kolegů v roli ostatních pedagogických pracovníků, je dobré mít dobré vztahy, komunikovat a upevňovat je., ať už jakoukoli formou sdílení informací, spolupráce na aktuálních problémech, vedení dokumentační činnosti aj... Jako dalším hodnotným aspektem dosažení dobrých výsledků ve své práci školního speciálního pedagoga, ale i udržení dobrých vztahů je komunikace se zákonnými zástupci či jinými mimoškolními institucemi, jako pedagogicko-psychologická poradna nebo speciálně pedagogické centrum, které se žákem také pracuje. (Čech, Hormanlová 2020, s. 28).

Níže se dotkneme témat spolupráce školního speciálního pedagoga v rámci svých kolegů – pedagogů, a jejich vnímání celkové profese školního speciálního pedagoga. Jaký vliv má jejich práce, a také jak ovlivňuje školní speciální pedagog je při práci. Jak školního speciálního pedagoga vnímá pedagogický sbor, jaká je podle nich jeho role ve výchovném a vzdělávacím procesu žáků, a co od něj očekávají. Jako další podkapitolou je i celkové sebepojetí a vnímání sebe sama ve své profesi školního speciálního pedagoga. Jak se vyvarovat nepříjemným pocitům nedosažitelného, a co sám od sebe očekávat v této roli a profesi.

3.1 Vnímání profese speciálního pedagoga vůči ostatním pedagogickým profesím

Pozice školního speciálního pedagoga je v systému školství relativně nová. Tak jako každá jiná profese, nese i tato svou určitou roli a status (Čech, Hormanlová 2020, s. 30). Díky jeho profesi, je od školního speciálního pedagoga očekáván určitý standart v chování, zastává totiž ze své pracovní pozice hned několik profesních rolí, díky který musí splňovat i určité hodnoty, názory či postoje. Vzhledem k jeho velkému profesnímu působení, musí školní speciální pedagog působit a také spolupracovat s širokou oblastí klientely a pedagogů. Jeho pole působnosti je tak široké, že při práci se svými klienty, jimiž mohou být například žáci, rodiče, pedagogové, jiní odborníci či instituce, musí být každá jeho profesní role plynulá a flexibilní (Čech, Hormanlová 2020, s. 31).

K dobré a profesionální spolupráci školního speciálního pedagoga s dalšími činiteli ve školním prostředí, je vhodné znát všechny náležitosti a kompetence školního

speciálního pedagoga, aby v průběhu jejich vzájemné spolupráce nedošlo k nejasnostem. Důležitým bodem je i zjištění očekávání pedagogů, které mohli nabít v průběhu let ze svých zkušeností s tímto odborníkem, nebo na základě zkušeností kolegů. Některá očekávání, která plynou od pedagogů, mohou být velmi nereálná a mohou tím tak snižovat důležitost a prestiž profese speciálního pedagoga na jejich škole. Kucharská (2013, s. 60, 61) ve své publikaci zmiňuje vytyčení realistických očekávání od pedagogů pro školní speciální pedagogy, jako metodická podpora žáků, přímá práce se žáky či ve vztahu k nim samotným jako rovnocenný vztah dvou specialistů ve svém oboru (Kucharská 2013, s. 59-63), (Čech, Hormanďlová 2020, s. 31-32). Pokud dochází k dobré komunikaci s pedagogickým sborem, stává se tak školní speciální pedagog *významným pomocníkem a rádcem pedagogů v otázkách vzdělávání dětí i žáků, kteří často neplní představy běžných pedagogů* (Baslerová 2015).

Zásadní je vnímat práci školního speciálního pedagoga jako přínos pro danou školu, její žáky a rodiče, ale i pro samotné pedagogy, nikoli jako překážku ve svém pedagogickém sboru. Neočekávat od práce speciálního pedagoga nic nerealistického, jako rychlé vyřešení problému se žáky, a následné špatné vyhodnocení jeho práce. Možnost vedení a spolupráce speciálního pedagoga ve školním prostředí by měl pedagog vidět, jako určitou pomoc seberozvoje a pomoci rozvíjet jeho práci lepším směrem, a nebrat přítomnost a působení speciálního pedagoga jako trest (Čech, Hormanďlová 2020, s. 31-32). Velmi dobře tuto problematiku kolega/specialista shrnula Kucharská (2013, s. 58) *Specialista má náročnou roli – zapojit se do dění ve škole, získat postavení v rámci pedagogického sboru, a přitom zůstat nestranným a nepřipojovat se k žádným podskupinkám* (Kucharská 2013, s. 59-63).

3.2 Sebepojetí speciálního pedagoga ve školním prostředí

Před vstupem do praxe by bylo pro školního speciálního pedagoga vhodné promyslet a reflektovat svá vlastní očekávání vzhledem ke své roli odborníka na škole, co může jako odborník školy nabídnout, pojmout své konání na škole jako svou vlastní sebereflexi a seberozvoj. Na konkrétním pracovišti by měl školní speciální pedagog, za pomoci své profesní role a odbornosti zvolit vhodné metody, techniky a postupy pro práci s žáky, kolektivem nebo jinými odborníky. Měl by zvážit výkonnost a možnosti školy a podle toho směřovat své odborné působení. Pro co nejlepší sebepojetí o sobě sama, by se školní speciální pedagog měl neustále rozvíjet, rozšiřovat své uplatnění a efektivitu, tj. vzdělávat se v nových problematikách, rozšiřovat své nabyté zkušenosti

a dovednosti a neustále být otevřen novým možnostem a zkušenostem z praxe (Kucharská 2013, s. 59, 60).

Tato dovednost sebereflexe by měla být součástí a dovedností profese všech pedagogických pracovníků. Pro účinné a hodnotné vedení a vyhodnocení výchovně vzdělávacího procesu je pro pedagogy vhodné *zpětné zhodnocení vlastního chování, pohnutek, motivů, prožívání a postojů, na jejichž základě je schopen hodnotit své schopnosti, možnosti a predikovat tak možný vývoj situace a optimalizovat vlastní působení a aktivitu* (Růžičková 2018, s. 39). I zpětná vazba poukazuje na to, že žáci si váží a velmi oceňují upřímnost a sebereflexi u pedagogických pracovníků, tato zpětná vazba z jejich strany se dá považovat za určitou motivaci pro další působení pedagogů. Dovednost sebereflexe pedagogům otevírá jistá obávaná témata, ať už zhodnocení svého myšlení, názorů, postojů, svého chování a jednání, otevírá i určitou nejistotu, úzkost a frustraci z těchto pocitů, což je velmi důležitým krokem k vytvoření a prohlubování frustrační tolerance, kvalitní zhodnocení sebe i okolí, což pro pedagogické pracovníky znamená účinnější a hodnotnější profesní působení bez jakýchkoli důsledků pocitů viny a nejistoty vůči sobě (Růžičková 2018, s. 39-42).

4 Profese speciálního pedagoga v jiném než školním prostředí

4.1 Školská poradenská zařízení

Školská poradenská zařízení jsou uzákoněny v novele vyhlášky č. 607/2020 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a ve školském zákonu č. 561/2004 a jeho novele z roku 2022. *Školská poradenská zařízení poskytují poradenské služby dětem, žákům, studentům, jejich zákonným zástupcům, školám a školským zařízením* (Čádová, Baslerová 2015). Do školských poradenských zařízení řadíme pedagogicko-psychologickou poradnu, speciálně pedagogické centrum a středisko výchovné péče (Čádová, Baslerová 2015).

4.1.1 Náplň práce speciálního pedagoga v pedagogicko-psychologické poradně

Pedagogicko-psychologická poradna je školské poradenské zařízení, které poskytuje dětem, studentům, žákům, rodičům, školám a školským zařízením pedagogicko-psychologické a speciálně pedagogické poradenství, pomoc a služby. Pedagogicko-psychologická poradna (dále jako PPP) se hojně podílí na vzdělávacím procesu všech výše zmíněných klientů, jímž může být dítě ve věku, kdy nastupuje do MŠ až do ukončení odborného učiliště, středního nebo popřípadě vyššího odborného vzdělání (Švětovská 2010 s. 27). Odborný tým specialistů v PPP tvoří psycholog, speciální pedagog a sociální pracovník (Čádová, Baslerová 2015).

Pedagogicko-psychologické poradny jsou zřízeny, aby napomáhaly ve vzdělávání žáků, dětí či studentů, u kterých je tento proces vzdělávání z nějakého hlediska zkomplikován nebo ohrožen. Jedná se o žáky, děti nebo studenty s poruchami chování a učení, sociokulturně znevýhodněny, žáci s odlišným mateřským jazykem, žáci s nadáním, intaktní žáci k rizikové situaci. V pedagogicko-psychologické poradně dojde k doporučení vhodného vzdělávání a vhodných vzdělávacích úprav, do kterých jsou zapojeni všichni aktéři, tedy žáci, rodiče, jiní pedagogové nebo odborníci (Kucharská 2013, s. 91), (Růžička, et. al. 2020, s. 19).

Speciální pedagog figuruje v pedagogicko-psychologické poradně jako jeden z odborných pracovníků. Standartní činností speciálního pedagoga je, že *provádí odborné činnosti v oblasti speciálně pedagogické diagnostiky, speciálně pedagogického poradenství a intervence* (PPP České Budějovice 2023). Cílem těchto činností speciálního pedagoga je pomoci žákovi, studentovi nebo dítěti v docílení co nejlepší

úrovně jeho vzdělávacích možností a požadavků pro co nejkvalitnější uplatnění v jeho budoucím životě (PPP České Budějovice 2023).

Speciální pedagog vede v PPP individuální či skupinovou speciálně pedagogickou diagnostiku. Diagnostika může být zaměřena na školní zralost, odchylky ve vývoji, nadání nebo mimořádné nadání, kariérní poradenství a poradenství ve výběru střední školy. Individuální speciálně pedagogická diagnostika dále představuje například podpůrná opatření, která speciální pedagog navrhne, individuální reedukace pro žáky s podporou podpůrných opatření, metodická podpora pedagogickým pracovníkům, kteří s žákem pracují, pozorování ve školách, aj... (PPP České Budějovice 2023).

Školní speciální pedagog může spolupracovat s pedagogicko-psychologickou poradnou na blízké úrovni v oblasti odborných dovedností, jelikož mají společný cíl, jímž je *nalezení optimální vzdělávací i výchovné podpory dítěte v systému školy* (Kucharská 2013, s. 91). Společně tedy mohou spolupracovat při vzniku nových strategií, metod nebo kroků pro žáka, u kterého vznikl aktuální problém. Školní speciální pedagog může být velkým přínosem pro žáka v PPP, jelikož velmi dobře zná jeho problém. Na druhou stranu PPP *mohou zase nabídnout komplexní psychologický a pedagogický pohled na řešený problém* (Kucharská 2013, s. 92).

4.1.2 Speciálně pedagogické centrum

Speciálně pedagogická centra slouží k poskytování specializované poradenské činnosti žáků, dětem, či studentům s určitým typem jednoho nebo více typy postižení. Pomoc se orientuje na zaměření postižení tedy tělesné, mentální, zrakové a sluchové postižení, vady řeči a autismus, následně pomoc speciálně pedagogického centra směřuje k integraci těchto žáků do kolektivu dětí na běžné škole. Speciálně pedagogické centrum je orientováno i na ranou intervenci dětí mladších tří let a v předškolním období, dále žákům na základních školách a studentům vyšších odborných škol (Čadová, Baslerová 2015).

Odborný tým zajišťující odpovídající péči se skládá z psychologa, speciálního pedagoga a sociálního pracovníka. Odborné činnosti jsou směřovány na komplexní charakter péče, a pomáhá řešit těžké situace, které souvisí s výchovou a vzdělávání dětí a žáků s postižením. Může pomoci, v případě určitých druhů postižení i s poradenstvím neziskových zařízení. Poradenství je poskytováno zákonným zástupcům a pedagogům (Čadová, Baslerová 2015).

Školní speciální pedagog poskytuje při spolupráci se speciálně pedagogickým centrem, péči především o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, a to konkrétně žákům s určitým typem postižení nebo zdravotního znevýhodnění. Školní speciální pedagog se podílí především na individuální integraci žáka na dané škole a jeho zapojení do spolupráce se speciálně pedagogickým centrem se odvíjí od druhu a stupně postižení žáka (Kucharská 2013, s. 93).

EMPIRICKÁ ČÁST

5 Cíle výzkumu

Výzkumnými cíli této bakalářské práce je popsat náplň práce speciálního pedagoga ve školách a ukázat její význam a zjistit kvalitu interakcí speciálního pedagoga s pedagogy a se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Hlavními důvody výběru těchto dvou cílů bylo zjištění informovanosti o profesi speciálního pedagoga na školách a zvýšit povědomí o prestiži této profese. Poukázat na to, jak je toto relativně nové začlenění profese speciálního pedagoga v českém školství přínosné pro celý pedagogický sbor. A to především pro zajištění lepší kvality při vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Dalším kritériem výběru tématu bakalářské práce a jejích cílů bylo i ukázat náplň práce speciálního pedagoga.

6 Metodologie

Pro lepší uchopení průzkumných otázek byla pro tvorbu empirické části této bakalářské práce zvolena metoda kvalitativního výzkumu. Konkrétně byl zvolen rozhovor, s přesně danými otázkami a dalšími doplňujícími otázkami, aby došlo k co nejpřesnějšímu zodpovězení všech otázek. Zvolen byl polostrukturovaný rozhovor, aby i přes to, že byly otázky předem dané, mohli dotazovaní respondenti v případě potřeby o dané problematice více mluvit. Důvodem výběru kvalitativní metody bylo i hlubší uchopení názorů dotazovaných s ohledem na téma bakalářské práce. Rozhovor byl po domluvě s vedením obou škol zaznamenáván výhradně pro účely autorčina výzkumu v audio podobě na diktafon v mobilním telefonu.

Kvalitativní metoda výzkumu byla zvolena hlavně proto, aby došlo ke správnému zachycení odpovědí, a zároveň aby mohlo být téma rozebráno více do detailů. V případě potřeby by se obě strany mohly o otázkách rozprávět více do hloubky a mohly tak mnohdy vzniknout více zajímavé výsledky závěrečného vyhodnocení výzkumu. Důležité bylo ale i to, aby s velkým přínosem dat a informací nedošlo k odklonění od tématu na obou stranách, jak u respondentů, tak od tazatele. Další výhodou kvalitativní metody je to, že u respondenta můžeme pozorovat jeho chování v jemu přirozeném prostředí.

7 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky byly koncipovány a interpretovány podle dotazovaných respondentů. Respondenti byli rozděleni do dvou skupin – učitelé/speciální pedagogové a žáci. Výzkumné otázky jsou u všech respondentů tři a jsou koncipované tak, aby byla otázka pochopena ve všech úhlech pohledů.

Z těchto tří hlavních otázek jsou dále vyvozeny ještě další otázky, které téma otázek v případě potřeby rozvádí ještě více.

Hlavní výzkumné otázky jsou:

Jakým způsobem se speciální pedagog podílí na vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami?

Jak je podle Vás práce speciálního pedagoga ve školním prostředí důležitá?

Jaké osobnostní předpoklady jsou od speciálního pedagoga očekávány?

8 Průzkumný vzorek a průběh výzkumu

Pro vznik empirické části bakalářské práce byli vybrány dvě školy. Z první školy byli vybráni tři učitelé, jeden speciální pedagog a tři žáci. Z druhé školy byli vybráni dva učitelé, dva žáci a jeden speciální pedagog. Bohužel v důsledku velmi malého počtu speciálních pedagogů na základních školách v Libereckém kraji, byli schopni účastnit se výzkumného šetření jen dva speciální pedagogové. Ale tento výzkum byl pojat především jako pohled pedagogických pracovníků/kolegů a žáků, takže počet zúčastněných speciálních pedagogů na výsledku výzkumného šetření nic nemění.

Celkově tedy bylo provedeno dvanáct rozhovorů s respondenty ze dvou různých škol v Libereckém kraji. Každému respondentovi byly položeny tři otázky s dalšími doplňujícími otázkami, jak již bylo zmíněno výše. Nejrozšířenějších odpovědí se dostávalo od pedagogů a od speciálních pedagogů.

Získání odpovědí od respondentů předcházelo kontaktování škol. Konkrétně formou emailů a hovorů do škol, na kterých bylo zřízeno místo speciálního pedagoga zejména v Liberci a ve zbytku Libereckého kraje. Nakonec byly ochotny jen dvě

nejmenované školy otevřít se průzkumu a umožnit tak autorce vyzpovídat všechny respondenty. O průběhu výzkumného šetření a o všech jeho náležitostech byli informováni oba ředitelé školy, se kterými také došlo k prvotnímu kontaktu při hledání vhodných škol. Obě ředitelky škol byly při průzkumu velmi nápomocné. Na obou školách bylo domluveno i to, že jména škol i všech ostatních respondentů budou ponechána v anonymitě, jelikož si to tak ředitelé školy přáli pro zachování bezpečného a komfortní prostředí svých kolegů a žáků.

Škola 1

Na této nejmenované základní škole bylo autorce umožněno směřovat své otázky na tři třídní učitele z prvního i druhého stupně. Jeden z těchto třídních učitelů autorce umožnil vyzpovídat i žáky z jeho třídy za jeho přítomnosti, za což byla autorka ráda. Autorka zároveň u některých žáků cítila menší tlak z „pedagogického dozoru“ v podobě přítomnosti jejich třídního učitele. Rozhovory probíhaly v klidové místnosti na konci dlouhé chodby, aby se všichni dotazovaní cítili dobře a na vše byl klid. Vše bylo pojato tak, že třídní učitel u nich působil jako jejich pomocná ruka v případě, že by byla potřeba něco objasnit. Učitel se pohyboval v rohu klidové místnosti, aby jeho přítomnost nepůsobila jako dozor, který vše poslouchá. Na závěr byla dotazována jedna speciální pedagožka, která ve škole působí něco přes deset let a je primárně orientována na logopedii, surdopedii a psychopedii.

Níže bude rozepsán popis respondentů, který autorka získala z celkového rozhovoru, pozorování jednotlivých respondentů před, během a po zodpovězení otázek. Autorka po konzultaci s ředitelkou školy usoudila, že vzhledem k anonymitě se bude jednat jen o hrubý popis zúčastněných a žáci nebudou do popisu začleněni z důvodu ochrany jejich anonymity.

Respondent 1 – učitel 1

Jedná se o třídního učitele 7. třídy, cca 30 let. Je učitelem českého jazyka a zároveň i zeměpisu a informatiky. Učitel 1 byl velmi ochotný odpovědět na všechny dotazované otázky. Učitel se nabídl, že právě žáci z jeho třídy mohou být využiti pro toto výzkumné šetření, jelikož ví, že jeho žáci už i mají zkušenosti s prací speciálního pedagoga, což bylo přínosné

Učitel 1 také během rozhovoru uvedl, že se speciálním pedagogem má velmi bohaté zkušenosti, ať už on sám, nebo ve spolupráci se svými žáky. Také uvedl, že na jejich škole využívá služeb speciálního pedagoga minimálně 40 žáků.

Respondent 2 – učitel 2

Třídní učitel 6. třídy, cca 55 let, učí dějepis a občanskou výchovu. Učitel 2 byl také velmi nápomocný. V třídě učitele 2 využívá služeb speciálního pedagoga pět žáků. Pro žáky bere speciálního pedagoga jako přínos. Spolupráci učitele a speciálního pedagoga bere jako stěžejní při řešení problémů s žáky.

Respondent 3 – učitel 3

Třídní učitelka 8. třídy, cca 35-45 let, učitelka matematiky a zeměpisu. Ochotna poskytnout odpovědi, ne příliš nakloněna k doplňujícím otázkám, ale zodpověděla je. Spolupráci se speciálním pedagogem hodnotí pozitivně, oboustranně potřebnou, především v podobě žákům dobře přizpůsobených podpůrných opatření.

Respondent 4 – žák 1, respondent 5 – žák 2, respondent 6 – žák 3

Respondent 7 – speciální pedagog 1

Speciální pedagožka, cca 45 let, velmi ochotna k zodpovězení otázek. Vymezila si na zodpovězení více času, aby se mohla otázkám dopodrobna věnovat a odpovědět na veškeré doplňující otázky, o kterých věděla, díky předchozí domluvě s ředitelkou školy.

Škola 2

Tato škola byla kontaktována telefonicky a s ředitelkou školy bylo sjednáno, že pro výzkum budou autorce poskytnuto pět respondentů. Dva respondenti budou učitelé, stejný počet respondentů budou žáci a posledním respondentem bude speciální pedagožka. Ředitelka školy umožnila autorce vyzpovídat dva třídní učitele. Jeden z učitelů ve třídě má žáka, který možností a služeb speciálního pedagoga využívá. Ředitelka školy nabídla třídnímu učiteli možnost zúčastnit se spolu s dvěma jeho žáky autorčina výzkumu, čehož sama autorka využila. Předem byla ředitelkou školy sjednána určitá pravidla, a to ta, že při dotazování žáků bude buď přítomna ona, nebo třídní učitel, což bylo respektováno a splněno. Zároveň byla sjednána i anonymita školy, jelikož tomu tak bylo i v případě první školy.

Prostory byli nabídnuty ředitelkou školy a jednalo se o vstupní místnost před vstupem do ředitelny. Podle autorky to možná pro některé žáky mohlo působit až příliš formálně, stejně jako dozor třídního učitele/ředitelky. Všichni respondenti byli obeznámeni o tématu výzkumu, a s výzkumnými otázkami. Všichni souhlasili s rozhovorem a audio záznamem pro autorčiny účely.

Dále budou popsáni jednotliví respondenti podle informací z rozhovoru s nimi a s ředitelkou školy, popisování nebudou jen žáci, stejně, jako tomu bylo u školy 1.

Respondent 8 – učitel 4

Třídní učitelka 8. třídy, cca 40 let, učí dějepis, informatiku a fyziku. Učitelka byla velmi ochotna zodpovědět otázky, rozpovídala se i o žácích ze své třídy, zejména o žácích, o kterých konzultuje se speciální pedagožkou.

Respondent 9 – učitel 5

Třídní učitel 9. třídy, cca 40 let, učí český jazyk a jazyk anglický, dle rozhovoru působí na škole osmým rokem. Dle jeho názoru konzultuje se speciální pedagožkou jen zřídka, jelikož je zvyklý si problémy, které se vyskytnout u něj ve třídě řešit sám za spolupráce rodičů.

Respondent 10 – žák 4, respondent 11 – žák 5, žáci z osmé třídy od třídní učitelky 4

Respondent 12 – speciální pedagog 2

cca 45 let, k dispozici je učitelům a žákům celý týden. Speciální pedagožka na škole působí především svým zaměřením na etopedii a logopedii. Na škole působí cca tři roky. Dle jejích slov se zabývá zejména individuální prací se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a žákům s poruchami chování. Popřípadě poskytuje třídním učitelům rady a pomoc ohledně, jak ona sama říká problémových žáků.

9 Výzkumné šetření

Zde bude podrobně popsán a shrnut celý průběh a výsledky výzkumného šetření v této bakalářské práci za použití odpovědí respondentů z dvou škol. Nejprve budou pod jednotlivými školami ke každé otázce zaznamenány hlavní údaje od respondentů. U jednotlivých respondentů budou zaznamenány i odlišné podotázky, ke kterým během rozhovoru s dotazovanými došlo.

Škola 1

1. otázka: Jakým způsobem se speciální pedagog podílí na vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami?

Učitel 1

Respondent reaguje na tuto otázku a zároveň i na doplňující otázku Co očekáváte od práce speciálního pedagoga obecně a Jaká je podle Vás náplň práce speciálního pedagoga následovně: *S žáky bude mít hodinu speciálně pedagogické péče v rozsahu, určeným Pedagogicko-psychologickou poradnou... dle mě by taky měl spolupracovat s ostatními učiteli, aby mohl spolu s třídní učitelem, teda třeba i se mnou, dobře nastavit IVP, tohle všechno znamená, že s nima bude procvičovat a zdokonalovat jejich v uvozovkách poruchu.*

Učitel 2

Očekává od speciálního pedagoga pomoc při plánování výuky dětem se speciálními vzdělávacími potřebami, zároveň očekává i podporu integrovaným žákům, ale i žákům intaktním, kteří potřebují speciálně pedagogickou podporu a péči založenou na krátkodobých či dlouhodobých podpůrných opatřeních.

Jaká je podle Vás náplň práce speciálního pedagoga a Jak se podle Vás speciální pedagog podílí na vzdělávání žáků? *Pro mě se náplní práce speciálního pedagoga rozumí to, že se bude zabývat dětma, který mají problém s chováním nebo v učivu... Učitel mu sdělí, jaký je problém, a speciální pedagog bude následně schopen ve spolupráci s učitelem těmhle žákům pomáhat.*

Učitel 3

Učitelka byla ochotna odpovídat jen pomocí pár slov. Na první otázku odpověděla tak, že speciální pedagog pomáhá řešit problémy žáků, a následně je schopen vhodně poradit, jak na ně, pomáhá i s vypracováním individuálního vzdělávacího plánu.

Žák 1

Domnívá se, že speciální pedagog poskytuje speciální výpomoc žákům, kteří to potřebují. Opakovaně bylo zmíněno, že speciální pedagog primárně pomáhá v různých situacích a pomáhá s učením.

Žák 2

Žákovo tvrzení bylo následovné: Řekla bych, že speciální pedagog asi pracuje i s ředitelkou, dalšíma dětma a asi i s jejich rodičma... taky pomáhá s tou výukou a vysvětluje dětem učivo... těm, co to nechápu, nebo dětem, který maj nějakou poruchu učení... jako je třeba ta dyslexie.

Žák 3

Žák opověděl tak, že ho učil výslovnost písmen R a Ř, tudíž jemu i ostatním pomáhá s výslovností a gramatikou. Speciální pedagožka na této škole působí i jako logopedka, a logopedická péče je podle učitele 1 jedna z nejčastější příčin pomoci žákům s vadami řeči.

Speciální pedagog

Práce speciálního pedagoga je rozmanitá, klade velké nároky na komunikaci... a to vyžaduje i empatii. Nejen já, jako speciální pedagog, ale i další, se snažíme stát vždy na straně dítěte a konat v jeho prospěch.

Jak, jako speciální pedagog ve škole působíte? Speciální pedagog je člověk, který může významně podpořit změnu podmínek ve škole tak, aby žák mohl prosperovat a dosáhnout svého maxima. Víte, dle mého názoru, je tahle profese velmi přínosná, člověk s dětmi pracuje velmi individuálně, jeho podpora proto teda může být cílena

směrem k oslaben.... Snažím se zároveň působit i jako jakási psychická podpora žáka, kterému třeba něco nejde a potřebuje i povzbudit a ocenit i jenom malý pokrok...

2. otázka: Jak je podle Vás práce speciálního pedagoga ve školním prostředí důležitá?

Učitel 1

Respondent spatřuje důležitost profese speciálního pedagoga ve školství v každém směru jeho pracovní náplně. Důležitá je pro něj spolupráce ve školním prostředí mezi speciálním pedagogem, pedagogickým sborem a také žáky. Svou spolupráci se speciálním pedagogem popisuje následovně: *Jak jsem říkal, jsem češtinář, a spolupracuju se speciální pedagožkou v rámci češtiny. Říkáme si spolu, co by bylo vhodné s žáky na hodinách speciálně pedagogické péče probrat, v čem se žák zlepšil, co mu dělá problémy a jiné...*

Spatřujete jako důležité využití speciálního pedagoga ve školním prostředí?

Velmi! Práce speciálního pedagoga je, teda aspoň pro mě, velmi přínosná. Se speciální pedagožkou velmi spolupracuju a vidím v tom smysl.

Dále popisuje, že důležitost této profese je vidět i v počtu žáků, kteří služeb speciálního pedagoga využívají, přesný počet neví, ale z celé školy odhaduje cca 40 žáků.

Učitel 2

Respondent podotýká, že práci speciálního pedagoga vnímá jako velmi důležitou, a že její přínos pro školu je samozřejmý. Očekává od něj ve školním prostředí určitou pomoc a konkrétní rady. Na závěr ještě podotkl následující větu: *No, taky očekávám, že bude fungovat jako druhé oči ve třídě a jako pomocná ruka...*

Učitel 3

Respondentovo tvrzení je následovné: *Jak už jsem říkala u předchozí otázky, týkající se těch žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, tak právě u nich může ve školním prostředí nastavit a zajistit jejich individuální potřeby.... Zároveň je schopný*

poradit škole s výběrem a nákupem učebnic, pracovních sešitů nebo kompenzačních pomůcek.

Přínos práce speciálního pedagoga ve školním prostředí hodnotí tak, že pokud je jeho práce správně nastavena a vykonávána, tak je jeho práce důležitá.

Žák 1

Žák vidí v práci speciálního pedagoga na škole určitý přínos, a to především z hlediska, že pomáhá dětem s handicapem nebo určitou poruchou. Dále nebyl moc schopný přesně vyjádřit její přínos a důležitost.

Žák 2

Podle žáka je práce speciálního pedagoga ve školním prostředí přínosná, a to především následovně: *Za mě v tom, že někomu pomáhá... když ho někdo vyslechne a možná i pomůže.*

Stěžejní je pro žáka určitá pomoc v podobě vyslyšení a poskytnutí rady a pomoci, v jaké formě však žák nedokázal říct.

Žák 3

Jo... pomáhá dětem ve škole s poruchama učení a vysvětluje látku, kterou nechápeme... Nebo může třeba i pomoc dětem, co jsou nějak postižený... a jako třeba mě, může ostatním dětem na škole pomoc líp mluvit a učit se.

Speciální pedagog

Odpověď speciální pedagožky na druhou výzkumnou otázku je následovná: *Speciální pedagog je na škole od toho, aby pomáhal zajišťovat zákonný nárok žáka na podpůrná opatření. Je to práce těžká... ale má ve škole největší šanci, že žák s pomocí podpůrných opatření zvládne ty nároky školy, a i samotnou školní docházku.*

Jak, jako speciální pedagog ve škole působíte?

Speciální pedagog je člověk, který může významně podpořit změnu podmínek ve škole tak, aby žák mohl prosperovat a dosáhnout svého maxima... Víte, dle mého názoru, je tato profese velmi přínosná, člověk s dětmi pracuje velmi individuálně... jeho

podpora proto tedy může být cílena směrem k oslabení žáka... já se snažím zároveň působit i jako jakási psychická podpora žáka, kterému něco nejde a potřebuje povzbudit a ocenit i jen malý pokrok... je to sice už dlouhá cesta, ale jsme na cestě přeměny českého školství, na cestě, kdy by se děti měly vzdělávat společně, a ne každému se tento směr líbí a je ochoten se s ním ztotožnit...

3. otázka: Jaké osobnostní předpoklady jsou od speciálního pedagoga očekávány?

Učitel 1

Učitel 1 porovnává osobnostní předpoklady speciálního pedagoga k osobnosti pedagoga: *To je teda těžká otázka... asi stejně tak těžká, jako když máte napsat, jaká má být osobnost učitele. Ona totiž každá osobnost je individuální.*

Dokážete říct jaké vlohly a osobnostní předpoklady by podle Vás měl mít speciální pedagog nebo alespoň nějaké charakteristiky? *Dle mého by speciální pedagog, stejně jako jakýkoliv jiný pedagogický pracovník, měl mít svou práci... za prvé rád, za druhý vědět, že svoji práci dělá, co nejlépe, za třetí by měl mít určitě kladný vztah k dětem... noo a v neposlední řadě spolupracovat s učiteli, žáky a jejich rodičema.*

Učitel 2

Respondent tvrdí, že by speciální pedagog měl být určitě sympatický, komunikativní, tolerantní, pozitivně naladěný a ochotný pomoci druhým.

Od speciálního pedagoga rozhodně očekávám nenadřazenost... a ochotu věnovat se svojí práci co nejlíp

Učitel 3

Učitel 3 je toho názoru, že by speciální pedagog měl být odborníkem a praktikem v jednom, nejlépe bývalý učitel... *rozhodně by to neměl být vystudovaný teoretik, který se snaží aplikovat metody, který si nikdy ve větším kolektivu nevyzkoušel...*

Jaké vlohly a osobnostní předpoklady by podle Vás měl mít speciální pedagog nebo alespoň nějaké charakteristiky? *Určitě empatický, týmový hráč, nápomocný a na první pohled sympatický a milý.*

Žák 1

Žák 1 tvrdí, že by speciální pedagog měl být především hodný, milý a trpělivý.

Žák 2

Respondent vytyčil jako hlavní osobnostní předpoklady a charakteristiky především klidné vystupování, pečlivost a také velkou slovní zásobu.

Žák 3

Určitě bych nechtěl, aby mě třeba soudil, měl pomoc každému a mít rád svoji práci a měl by ji dělat rád.

Speciální pedagog

Za vhodné osobnostní předpoklady považuje především empatii, kterou označuje při své práci za nezbytnou, stejně jako dobré komunikační dovednosti.

Jaké další vlohly a charakteristiky by podle Vás měl mít speciální pedagog?

Speciální pedagog by měl být především člověk. Neměl by mít žádné předsudky a se všema dětma by měl pracovat se stejným nasazením. Neopomenout nemůžu ani na to, aby si každý speciální pedagog stál pevně za svým přesvědčením a názory... a měl by se také naučit vzdorovat různým jednoduchým řešením, se kterými mohou přicházet ostatní pedagogičtí pracovníci, a někdy dokonce bohužel i vedení školy...

Škola 2

1. otázka: Jakým způsobem se speciální pedagog podílí na vzdělávání žáků se speciálním vzdělávacími potřebami?

Učitel 4

Takhle... podle mě je hodně důležitá ta spolupráce i s rodičema, ty totiž hrajou nezastupitelnou roli, když pracujete s takovýma žákama.

Jakým způsobem se podle Vás podílí speciální pedagog na vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jaká je podle Vás náplň práce speciálního pedagoga? *Já se třeba setkávám ve své třídě, kde mám mimochodem, jak jsem vám říkala už předtím, kluka s opožděným vývojem řeči a ve třídě tak řeším i to, že si tohohle kluka ostatní žáci dost všímaj, protože je dost zajímavá hlavně svým vzhledem.*

Během rozhovoru se učitelka zmiňovala, že má ve třídě žáka se speciálními vzdělávacími potřebami, konkrétně chlapce s palatolálií, narušení komunikační schopnosti v důsledku vrozené vady, konkrétně z důvodu rozštěpu rtu a patra, změněnou nazalitu řeči, dyslalií multiplex, chronické obtíže se sluchem a oslabené porozumění. Proto se výše zmiňuje o tom, že je pro ostatní žáky jak sama říká zajímavý.

...v jeho případě speciální pedagožka s chlapcem a se zbytkem třídy spolupracuje na lepším, jak to říct, utužení vztahů? A spolupracuje i s rodiči a se mnou.

Učitel 5

Tvrdí, že v rámci jeho předmětů, které učí, pracuje speciální pedagog s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, zejména mimo třídu individuální formou.

V rámci češtiny a angličtiny taky, si žáky speciální pedagog bere mimo třídu a pracuje s něma samostatně, takže vlastně ani nemůžu posoudit, jak s žáky pracuje ... já si větší problémů, co mám ve třídě, zvládnout obstarat sám, ale je pravda, že jsem rád, když se na ní, jako na odborníci můžu obrátit.

Žák 4

Žák je toho názoru, že speciální pedagog doučuje učivo dětem, kteří to potřebují... U nás ve třídě vim, že nějaký spolužáci za ní chodí, za tou pedagožkou a občas přijde i do třídy a ptá se na nějaký otázky

Žák 5

Noo, jak tam máme toho kluka... jak špatně mluví, tak za nim chodí a někdy i za náma.

Žák také řekl, ale nechtěl příliš nahlas, že se dříve spolužákovi posmívali za to, jak vypadá a mluví.

Speciální pedagog 2

A žáky se speciálními potřebami na naší škole pracují primárně třídní učitelé... a to tak, že s nimi pracují individuálně, a podstatná je spolupráce s rodiči...

Jakým způsobem se podílíte na vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami? *S žáky se speciálními vzdělávacími potřebami pracuju hlavně v oblasti depistáže a to u nižších tříd... ohledně toho s těmito žáky rozvíjím i kompetence sociální a komunikační*

Speciální pedagožka dále odvětila, že se nezabývá poruchou učení, její hlavní orientace je na žáky s problémovým chováním, na vztahy ve třídě a šikanou. Jak tedy ona sama říká: *Já osobně se nezabývám žáky s poruchou učení, ale pouze se zabývám žáky s problémy v chování, nebo šikanou a celkově vztahy ve třídě... hlavně se zabývám i tím kyberprostorem, to je v dnešní době opravdu velký problém.*

2. otázka: Jak je podle Vás práce speciálního pedagoga ve školním prostředí důležitá?

Učitel 4

Spatřujete jako důležité využití speciálního pedagoga ve školní prostředí?... *No třeba konkrétně já vyhledávám od naší speciální pedagožky pomoc, když se u nás ve třídě vyskytne nějaký problém, se kterým si už nevím rady.*

Třeba nedávno jsem měla podezření, že jedna moje žákyně, asi ji úplně nebudu jmenovat, má poruchy příjmu potravy, protože hodně rychle zhubla, a mluvila jsem s ní o tom a hodně se tomu tématu vyhýbala, proto jsem vyhledala jí. (speciální pedagožku)

Na učiteli bylo zřetelné, že pomoc a rady od speciální pedagožky vyhledává až jako úplně poslední možnost, ale za případné poskytnuté rady, je i za žáky ráda.

Učitel 5

Odpověď učitele byla následovná: *Dnešní doba si takový odborníky žádá, problémů s žáky spojených přibývá a my (myšleno jako třídní učitelé) už na to začínáme být krátký...*

A v jakém smyslu spatřujete důležitost této profese u vás na škole? *No já to vidím u sebe a u kolegů ve třídě, nárůst poruch učení a chování... tam oceňuju, že speciální pedagožku máme vlastně pořád k dispozici.*

Žák 4

Žákovo tvrzení je následovné: *No asi pomáhá jakoby těm pomalým dětem se něco naučit... taky když někdy něco někdo nechápe, tak mu pomůže třeba dohnat látku, asi něco jako doučování bych řek.*

Žák 5

Myslím, že hodně pomáhá, třeba učitelka nám říkala asi před rokem, že kvůli tomu klukovi ve třídě... no, budeme řešit, jak se spolu k sobě se spolužákama chováme, tak asi to je její práce... po chvíli žák ještě dodal, že speciální pedagog je přínosný i v tom, že pomáhá některým žákům, jak sám řekl dohonit učivo, který nechápe a nestíhají.

Speciální pedagog 2

Spatřujete jako důležité využití speciálního pedagoga ve školním prostředí? Odpověď pedagožky byla následovná: *No ano, vidím v tom velký význam... ten význam vidím především v tom, že mohu pomoci těm pedagogům s těmi žáky... Já osobně vidím i velký význam i v té důvěře a poutem mezi žáky a mnou.*

3. otázka: Jaké osobnostní předpoklady jsou od speciálního pedagoga očekávány?

Učitel 4

Pro mě je důležité, aby mi speciální pedagog dokázal vždy poradit, i když chápou, že to není někdy snadný.

Jaké charakteristiky by podle Vás měl mít speciální pedagog? *Vím, že se speciální pedagog setkává s velkou škálou problémů, tak si myslím, že by měl mít určitou schopnost seberealizace a chápavosti vůči ostatním.*

Učitel 5

Tak jako naše speciální pedagožka, by měl zachovat klid v těch nejvyhrocenějších situacích, protože těch člověk za svou praxi rozhodně pozná dost. Dál si myslím, že by rozhodně bylo vhodné, aby měla určitou dovednost v oblasti komunikace, protože to je její denodenní chleba.

Žák 4

To nevím, ale asi milá, trpělivá a hodná.

Žák 5

... asi chytrý, noo a asi i hodný, a tak...

Speciální pedagog 2

Za mě by správný speciální pedagog měl být vzdělaný v tom svém oboru, a určitě by měl mít chuť se pořád vzdělávat... Pak jsou tady nějaké jako charakterové vlastnosti a to se tak úplně nedá říct, jaký by měl být ten dokonalý speciální pedagog.

Speciální pedagožka už dále k této otázce neměla co dodat. Podle ní osobnostní předpoklady, vlohy a charakteristiky nejsou pro práci speciálního pedagoga stěžejní.

10 Závěr výzkumu

Jakým způsobem se speciální pedagog podílí na vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami?

Použité doplňující otázky: Co očekáváte od práce speciálního pedagoga? Jaká je podle Vás náplň práce speciálního pedagoga a jak se podle Vás podílí na vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami?

Stěžejním cílem této otázky bylo poukázat na práci speciálního pedagoga s ohledem na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Ukázat potřebu a důležitost spolupráce speciálního pedagoga s pedagogy, s žáky a s jejich zákonnými zástupci. Zároveň zahrnuje i spolupráci s dalšími institucemi podílejícími se na vzdělávacím procesu všech žáků.

Odpovědi od pedagogů na první škole se od sebe příliš nelišily, a zároveň reflektovaly cíl a úkol této otázky. Hlavními body byla především spolupráce s učitelem, která je podle pedagogů klíčová pro správné působení speciálního pedagoga na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. První škola si zakládá na komunikaci speciálního pedagoga s třídním učitelem, s dalšími pedagogy a s institucemi. Spolupráce je nastavena primárně na tvorbu individuálního vzdělávacího plánu, plánování výuky všem žákům. Učitelé vidí v práci speciálního pedagoga význam obzvláště v přesné úpravě podpůrných opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Podle učitelů je náplní práce speciálního pedagoga především zdokonalování vědomostí a eliminování rušivých vlivů plynoucích ze žakovy poruchy. Speciální pedagog by se dle nich měl věnovat žákům, kteří mají problémy s učením, nebo s chováním. Z odpovědí respondentů z druhé školy vyplývá, že speciální pedagog pracuje s žáky individuálně, formou logopedické a etopedické činnosti. Podle výpovědí učitelů je jeho náplní práce působit na kolektiv tříd, zejména při výskytu sociálně patologických jevů. Sami pedagogové spolupráci se speciální pedagožkou u nich na škole vyhledávají jen zřídka. Převážně za účelem pomoci v podobě odborného působení a využití vhodných metod práce ze strany speciální pedagožky. Na škole 2 totiž většinu „problémů“ vzniklých ve své třídě řeší učitelé sami za spolupráce zákonných zástupců žáků. V druhé škole k spolupráci dochází také. Na rozdíl od první školy je spolupráce omezena na jednorázové rady a návrhy. Z odpovědí učitelů je čitelné, že učitelé se jsou na řešení problémů ve své třídě sami.

Odpovědi dotazovaných žáků nám napovídají, že s prací speciálního pedagoga někteří z nich mají zkušenosti. Sami spatřují ve svých třídách a kolektivu žáky, kterým speciální věnuje svou péči. Žák z první školy uvedl konkrétní příklady žáků využívající pomoc speciálního pedagoga. Na škole 1 je evidentní, že žáci mají přehled o činnostech speciálního pedagoga s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Podle žáků se speciální pedagog také orientuje na pomoc s výukou, vysvětlení učiva, pomoc s výslovností nebo s gramatikou. Můžeme říci, že žákům na škole 1 poskytuje speciální pedagog logopedickou péči. Výpovědi žáků se opírají o žáky, kteří mají viditelné nebo odlišné vady. Odkazují tím na jejich spolužáka s palatolálií s narušenou komunikační schopností z důsledku vrozené vady. Žáci ohledně tohoto žáka zaznamenali i působení speciálního pedagoga ve třídě.

Speciální pedagog popisuje své působení na vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami jako na rozmanité, závisující na komunikaci a empatii směřovanou na potřeby žáka. Práci s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami popisují jako velmi individuálně orientovanou. Podle speciální pedagožky 2 probíhá její působení na škole v oblasti žáků se speciálními potřebami zejména v depistáži v nižších ročnících, kde u žáků zároveň rozvíjí sociální a komunikační kompetence.

Ze stran učitelů a speciálního pedagoga lze vnímat důležitost provázané spolupráce na všech stranách, zejména jedná-li se o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Spolupráce je vnímána jako jeden z hlavních důvodů vhodně nastavené pomoci a podpůrných opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Spolupráce by měla být provázána přes třídního učitele, další pedagogy, žáka samotného a nesmíme opomenout i na žákovi rodiče, kteří jsou pro tento proces nezbytní. Zároveň je potřeba zmínit, že tato tvrzení se shodují s teoretickou částí této bakalářské práce, která význam spolupráce na všech stranách potvrzuje.

Jak je podle Vás práce speciálního pedagoga ve školním prostředí důležitá?

Použité doplňující otázky: Spatřujete jako důležité využití speciálního pedagoga ve školním prostředí?

Cílem této otázky bylo nastínit pracovní náplň speciálního pedagoga a ukázat na to, že i tato profese má mezi ostatními pedagogy nezastupitelnou roli. Důležité je i poukázat na to, jak je významné v dnešní době zřízení této pracovní pozice na školách. Upozornit na působení speciálního pedagoga na škole a ukázat na jeho profesní úkony.

Dotazovaní učitelé z první školy jsou toho názoru, že práce speciálního pedagoga má v prostředí školy nezastupitelnou roli a považují to za samozřejmost. Podle učitele 3 závisí na tom, jak správně nastaví podpůrná opatření. Všechny tři strany jsou názoru, že spolupráce se speciálním pedagogem je zásadní při tvorbě individuálního vzdělávacího plánu. Společně by se obě strany měly podílet na řešení žákova pokroku, popřípadě nastavení vhodných opatření a zajištění individuálních potřeb. Důležitou roli hraje i spolupráce s pedagogicko-psychologickou poradnou na přesně nastavených hodinách speciálně pedagogické péče. Všichni dotazovaní učitelé z druhé školy se shodnou na tom, že v krajním případě potřeby, využívají služeb speciálního pedagoga. Jedná se většinou o jednorázové rady. V žádném případě nikdo z dotazovaných nepopírá význam této profese na základní škole.

Výroky žáků z obou škol se opíraly především o slovo pomoc. Pomoc definovali jako práci s žáky s určitým postižením nebo poruchou. Specifika podpory speciálního pedagoga z pohledu žáků je pomoc s učením, s vysvětlením učiva nebo poskytnutí logopedické péče. Dalším tvrzením byla psychická opora, v podobě vyslyšení a následně vhodně zvolené rady. Žáci dále nebyli schopni pohovořit o širším přínosu speciálního pedagoga pro školu, hlavním tématem otázky pro ně stále byla pomoc v jakékoliv podobě. Od žáka z druhé školy zazněla i práce s kolektivem. Zejména na změně klimatu ve třídě a celkové zlepšení vztahů, což v případě první školy nezaznělo.

Tvrzení speciální pedagožky 1 ohledně jejího působení na škole je následovně: *Speciální pedagog je na škole od toho, aby pomáhal zajišťovat zákonný nárok žáka na podpůrná opatření.* Podle ní je speciální pedagog na škole jediným pedagogickým pracovníkem, který má na škole největší šanci, že za pomoci podpůrných opatření zvládne všechny „nástrahy“ školy. Speciální pedagožka spatřuje důležitost své profese v podpoře jakékoliv změně podmínek cílených k žakově prosperitě. Dále prospěšnost svého působení defínuje v nastavení individuální práce s žáky s oslabením. Speciální pedagožka zmiňuje i psychickou podporu žáka v podobě i „jen“ malého povzbuzení a ocenění. Tato odpověď zároveň reflektuje i odpovědi žáků. Speciální pedagožka 2 popisovala svou náplň práce následovně: konzultace s učiteli, kteří její pomoc vyhledají, individuální práce s žáky s poruchou chování, s poruchou učení nebo se speciálními vzdělávacími potřebami. Zároveň využívání technik práce s žáky, kteří vyžadují nácvik sociálních a komunikačních kompetencí. Význam své práce spatřuje především v pomoci žákům a učitelům, kteří její pomoc vyhledají a vyžadují. Zdůrazňuje

důležitost i ve vytvoření důvěry mezi ní a žákem, kterou shledává jako podstatnou při správném vykonávání své práce.

Respondenti tvrdí, že působení speciálního pedagoga na škole by v dnešní době mělo být více než samozřejmé. Důležitost této profese spatřují zejména u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich tvrzení souvisí i s výše zmíněnou spoluprací. Například na tvorbě individuálního vzdělávacího plánu a nastavení individuálních potřeb každého žáka. Tvrzení speciálních pedagožek se o zmíněná prohlášení opírá. Rozdíl mezi speciální pedagožkou 1 a speciální pedagožkou 2 je takový, že učitelé na první škole se svou speciální pedagožkou velmi úzce pracují a velmi dobře dokáží popsat její náplň práce. Sami ji velmi často vyhledávají pro její odbornost. V případě druhé speciální pedagožky bylo ze slov učitelů jasné, že jsou za její přítomnost také rádi. Ale v první řadě si problémy řeší sami nebo za pomoci rodiny. Jako poslední možnost využijí služeb speciálního pedagoga. Důvodů, proč je to na škole 2 takto nastaveno může být více. Jeden z důvodů může být krátká doba působení speciální pedagožky na škole, nebo malá osvěta mezi učiteli i rodiči. Oba důvody spolu úzce souvisí a jsou zakořeněny v nejistotě a v nedůvěře v tuto profesi.

Jaké osobnostní předpoklady jsou od speciálního pedagoga očekávány?

Použité doplňující otázky: Jaké vlohy a osobností předpoklady by podle Vás měl mít speciální pedagog? Jaké charakteristiky by podle Vás měl mít speciální pedagog?

Cílem poslední výzkumné otázky bylo přiblížit osobnostní předpoklady a charakteristiky speciálního pedagoga. Konkrétně, kdo je podle respondentů vhodným adeptem k výkonu této profese. Hraje pro výkon této profese roli osobnost jednotlivce?

Podle prvního dotazovaného učitele z první školy je těžké zhodnotit osobnostní předpoklady speciálního pedagogů. Důvodem je dle něj jedinečná integrita každého jedince. Jeho tvrzení říká, že vlohy a charakteristiky speciálního pedagoga měly být stejné jako každého jiného pedagogického pracovníka. A to především mít kladný vztah k dětem, dělat svou práci s tím nejlepším svědomím a vědomím, a správně spolupracovat se všemi zúčastněnými stranami. Učitel 3 má zajímavý názor, a to ten, že by speciálním pedagogem měl být bývalý učitel s dlouholetou praxí. Osobnostní předpoklady a charakteristiky speciálního pedagoga by podle ostatních učitelů z první školy měly být především komunikativnost, empatie, pozitivní nálada, tolerantní, milé

a sympatické chování a vystupování. Podle dotazovaných učitelů z druhé školy je důležitá všestrannost ze strany speciálního pedagoga. Týká se to schopnosti poradit vždy za každé situace. Další důležitou charakteristikou je dle učitelů schopnost dobré komunikace, schopnost zachovat klid za všech okolností, ve kterých se speciální pedagog za dobu své praxe setká, schopnost seberealizace a porozumění.

Odpovědi žáků z obou škol jsou velmi shodné. Žáci z první školy byli ochotni zodpovědět i na podotázky, a své odpovědi se více rozvinout. V odpovědích respondentů se hojně objevovaly vlastnosti, jako milý, hodný, trpělivý. Osobnostními předpoklady byly dále podle žáků zmíněny dobré vystupování, pečlivost, nestrannost, velká slovní zásoba, míněno jako komunikativnost.

Speciální pedagožka 1 považuje za vhodné osobnostní předpoklady pro výkon své profese empatii a komunikační schopnosti. Dále označuje za více než vhodné, aby speciální pedagog byl především člověk bez předsudků. Autorka by chtěla vyzdvihnout tvrzení speciální pedagožky 1, podle ní by se měl speciální pedagog vyhýbat jasným výsledkům, do kterých jsou podle jejích slov, vedením škol mnohokrát nuceni. A měl by se zaměřit na dlouhodobá efektivnější řešení. Jelikož jejich význam práce je dlouhodobá prosperita žáka. Všem žákům by speciální pedagog měl poskytnout stejnou péči. Tvrzení ohledně předsudků lze považovat za shodné tvrzení žáka 3, který tvrdí, že by speciální pedagog při poskytování pomoci rozhodně neměl být soudcem. Speciální pedagožka 2 považuje za stěžejní především vzdělanost speciálního pedagoga ve svém oboru. Chuť neustále své vědomosti a znalosti prohlubovat. Charakteristiky nebo vlohy dle speciální pedagožky 2 nelze úplně přesně definovat a navíc dle jejích slov, *nejsou pro práci speciálního pedagoga stěžejní*.

Výše zmíněné vlohy a osobnostní předpoklady speciálního pedagoga se podle dotazovaných respondentů protínají i s teoretickou částí. Podle teorie by speciálním pedagogem měl být profesionál, který je schopný týmové práce a spolupráce s dalšími členy pedagogického sboru, s žáky a s jejich zákonnými zástupci. Důležitým aspektem osobnosti speciálního pedagoga je empatie, vhodné komunikační schopnosti, zachování klidu v jakékoli situaci nebo schopnost sebereflexe a tvořivost.

V teoretické části je naznačeno, že pedagogové nebývají zastánci spolupráce se speciálním pedagogem a až tak často nevyhledávají jeho doporučení a pomoc. Při vyhodnocení tohoto výzkumného šetření se tento předpoklad nepotvrdil. Přítomnost speciálního pedagoga na škole všichni dotazovaní respondenti více než vítají. Na druhé škole dotazovaní učitelé tolik nevyužívají služeb speciálního pedagoga, tento fakt reflektuje teoretickou část bakalářské práce. Na škole 2 si raději ve většině případů snaží poradit sami učitelé. Dotazovaní učitelé vůbec nevyvrací podstatu této profese. Právě naopak, zdůrazňují u nich na škole individuální práci speciálního pedagoga s žáky a práci s kolektivem třídy.

Význam práce speciálního pedagoga na škole je markantní. Všichni dotazovaní učitelé vítají práci speciálního pedagoga na jejich škole. Stojí si za názorem, že náplň jeho práce a její význam je důležitý pro všechny činitele výchovně-vzdělávacího procesu. Učitelé podotýkají, že podporu očekávají. Názory žáků se také setkávají s pozitivní odezvou. Většina žáků je toho názoru, že profese speciálního pedagoga je pro ně velkým přínosem. Zmiňují i výhodu v tom, že se na speciálního pedagoga mohou obrátit v případě nepochopení učiva, či v případě psychické podpory. Jeden z dotazovaných žáků zmiňuje i logopedickou pomoc, kterou sám využíval, jelikož speciální pedagožka na škole působí zároveň i jako logopedka. Žáci zmiňují i pomoc a působení speciálního pedagoga ve své třídě. Ve třídě docházelo k zlepšování vztahů v kolektivu z důvodu přítomnosti žáka se speciálními vzdělávacími potřebami, jak zmínila třídní učitelka.

Po zhodnocení výsledků výzkumného šetření bylo dospěno k názoru, že téměř všichni dotazovaní učitelé jsou přesvědčení, že speciální pedagog se podílí na kvalitě interakcí s pedagogy. Konkrétně spolupráce s učiteli, a velmi vítána je i pomoc při tvorbě individuálního vzdělávacího plánu. Podle jedné ze speciálních pedagožek je její profese na škole jedinou profesí, která může nastavit vhodná podpůrná opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Speciální pedagožka zmírňuje dopad problémů a ulehčuje vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na škole. Zároveň samy speciální pedagožky poukazují na význam své profese v případě individuální práce se žákem, kde dochází k individuálně nastaveným opatřením. Zmínit můžeme i depistážní činnost speciální pedagožky, kterou vykonává za pomoci třídních učitelů u nižších ročníků.

Závěr

Tématem bakalářské práce byl význam práce speciálního pedagoga v pedagogickém sboru. Cílem této práce bylo popsat náplň práce speciálního pedagoga ve školách, ukázat její význam a zjistit kvalitu interakcí speciálního pedagoga s pedagogy a s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Důvodem výběru tématu bakalářské práce bylo zejména to, že se sama autorka během svého studia stále setkávala s velmi nízkým povědomím o této profesi

Nastavených cílů bylo dosaženo za pomoci vyhodnocení odpovědí respondentů z pohledu pedagogů, žáků a dvou dotazovaných speciálních pedagogů na dvou rozdílných základních školách v Libereckém kraji. Teoretická část také dopomohla k dosažení stanovených cílů bakalářské práce.

Teoretická část práce pojednává o profesi speciálního pedagoga jako takové. Pod první kapitolou je začleněn její popis a legislativa, osobnostní předpoklady a vlohy pro práci speciálního pedagoga. Vzhledem k náročnosti této práce autorka zahrнула i psychohygienu profese. S dosažením stanovených cílů současně souvisí i další oblast teoretické části bakalářské práce. Konkrétně tedy náplň práce školního speciálního pedagoga. Do náplně práce školního speciálního pedagoga patří také jeho spolupráce ve školním prostředí. Spolupráce speciálního pedagoga hrála ve vyhodnocení výzkumného šetření důležitou roli. Teoretická část se plynule dostává k jejímu závěru, kapitolou uplatnění speciálního pedagoga v jiném než školním prostředí.

Empirická část probíhala za pomoci kvalitativní výzkumné metody, pro hlubší uchopení otázek. Získávání potřebných dat pro výzkum probíhalo za pomoci rozhovorů s respondenty na dvou nejmenovaných základních školách v Libereckém kraji. Pro potřeby dosažení předem stanovených cílů bylo celkem vybráno dvanáct respondentů, konkrétně pět učitelů, stejný počet žáků a dva speciální pedagogové.

Jak už bylo zmíněno výše, hlavním důvodem výběru tématu bakalářské práce bylo přiblížení profese speciálního pedagoga širšímu okolí a zvýšení prestiže této profese. Podle teoretické části je totiž práce speciálního pedagoga velmi často opomíjena. Její povědomí o ní bývá velmi nízké i v pedagogickém prostředí. Pro školy, které mají na své škole zřízenou profesi speciálního pedagoga, nebo tuto profesi plánují zřídit, by bylo příhodné zařadit jakousi osvětu ohledně profese speciálního pedagoga. Nejlépe ihned od žákova útlého začátku na škole. Vhodné by bylo též pro rodiče žáků,

ukázat náplň práce speciálního pedagoga u nich na škole. Především formou setkání s osobou, která za touto profesí stojí. Autorčina myšlenka spočívá v tom, že by speciální pedagog měl být přítomen i na třídních schůzkách, zejména ve třídách nebo u žáků, kde působí. Rozhodně by to pozvedlo povědomí u rodičů ohledně této profese. Na místě by bylo zařadit na školách i osvětu týkající se rozšíření povědomí o této profesi i u širšího okolí. Například na dni otevřených dveří, na internetových stránkách školy, na sociálních sítích a seznámit tak veřejnost o důležitosti jeho práce. Mohl by to tak být i jeden z důvodů proč právě zvolit školu, kde působí speciální pedagog.

Seznam zdrojů

BASLEROVÁ, P., 2015. Školní speciální pedagog. In: Katalog podpůrných opatření [online]. [vid 15. 2. 2023]. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/obecna-cast/personalni-podminky/12-2-3-skolni-specialni-pedagog/>

ČADOVÁ, E., BASLEROVÁ, P., 2015. Působnost školských poradenských zařízení. In: Katalog podpůrných opatření [online]. [vid 15. 2. 2023]. Dostupné z: PŮSOBNOST ŠKOLSKÝCH PORADENSKÝCH ZAŘÍZENÍ - Katalog podpůrných opatření (upol.cz)

ČECH, T., HORMANDLOVÁ, T., 2020. Profesní obraz školního speciálního pedagoga v podmínkách základní školy. 1. vyd. Olomouc: univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-5861-8.

JANKOVSKÝ, J., 2003. Etiketa pro pomáhající profese. Praha: Triton. ISBN 80-7254-329-6. Dostupné z: http://uhsl.wz.cz/distancni/zu-ba_Etika-pro-pomahajici-profese.pdf

KORN, M., WOODARD, C., TUCKER, C., 2016. Positive Character Traits of Special Education Staff: Commonalities and Applications. In: International Journal of Special Education [online]. [vid. 16. 2. 2023]. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1120701.pdf>

KOSEK, M., 2020. Osobnost a zvládání zátěžových situací. In: Martin Kosek [online]. 15. 4. 2020. [vid. 24. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.martinkosek.com/l/zvladani-zatezovych-situaci/>

KUCHARSKÁ, A., MRÁZKOVÁ, J., WOLFOVÁ, R., TOMICKÁ, V., 2013. Školní speciální pedagog. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0497-8.

KUCHARSKÁ, A., MRÁZKOVÁ, J., WOLFOVÁ, R., TOMICKÁ, V., 2014. Školní speciální pedagog: Modely zapojení speciálních pedagogů v našich školách. In: Metodický portál RVP [online]. 24. 3. 2014. [vid. 20. 1. 2023]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/18527/skolni-specialni-pedagog-modely-zapojeni-specialnich-pedagogu-v-nasich-skolach.html>

Metodický pokyn k poskytování supervize ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních preventivně výchovné péče. In: MŠMT [online]. 2010. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/1569_1_1/

Positive Character Traits of Special Education Staff: Commonalities and Application: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1120701.pdf>

POTMĚŠILOVÁ, P., 2013. Pedagogický pracovník v podmínkách speciálního vzdělávání. In: MUNI Brno [online] [Habilitationní práce] [vid. 30. 1. 2023]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/habilitace/1441/Potmesilova/habilitace/Potmesilova_habilitacni_prace.pdf

RŮŽIČKA, M., et. al. 2020. Speciální pedagog a další aktéři školního poradenského pracoviště ve společném vzdělávání. 1. vyd. Univerzita Palackého: Olomouc. ISBN 978-80-244-5704-8.

RŮŽIČKOVÁ, V., et al., 2018. Speciální pedagog jako profese. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-5468-9.

rvp SYNROM VYHOŘENÍ <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/21761/syndrom-vyhoreni-u-pedagogickych-pracovniku.html>

Standardní činnosti odborných pracovníků v PPP. 2023. In: Pedagogicko-psychologická poradna České Budějovice. [online]. [vid. 26. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.pppcb.cz/standardni-cinnost-odbornych-pracovniku-v-ppp>

Supervize: stránky pro supervizory a supervidované: Co je supervize [online]. [vid. 30. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.supervize.eu/o-supervizi/co-je-supervize/>

SVOBODOVÁ, R., 2013. Supervize pro učitele jako cesta k řešení náročných situací. In: Metodický portál RVP [online]. 19. 11. 2013. [vid. 30. 1. 2023]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/17755/SUPERVIZE-PRO-UCITELE-JAKO-CESTA-K-RESENI-NAROCNYCH-SITUACI.html>

ŠIK, V., 2013. Supervize jako forma prevence syndromu vyhoření v procesu vzdělávání. In: Metodický portál RVP [online]. 10. 12. 2013. [vid. 30. 1. 2023]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/17915/supervize-jako-forma-prevence-syndromu-vyhoreni-v-procesu-vzdelavani.html>

ŠVĚTOVSKÁ, I., 2010. Instituce ke spolupráci. In: BUČILOVÁ KADLECOVÁ, J., et al. Pedagogická intervence u žáků ZŠ. Praha: Wolters Kluwer, s. 27–30. ISBN 978-80-7357-603-5.

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. In: Zákony pro lidi [online]. 2016. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>

Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků. In: *Zákony pro lidi* [online]. 2005, částka 111/2005. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-317>

Vyhláška č. 607/2020 Sb., se kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. 2005. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/t/vyhlaska-c-72-2005-sb.html>

ZAPLETALOVÁ, J., 2023. Školní poradenská pracoviště. In: *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. [vid. 21. 2. 2023]. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/skolni-poradenska-pracoviste.html>